

ORIJEKTAČIJE

KATEHEZA(ISTICA) SA SVOJIM BOGOM

Anton Strle

U broju od prosinca 1988. revija 30-giorni saopćila je mišljenja trojice uglednih autora o položaju Crkve danas. Na prvom mjestu daje svoje (inače od sve trojice najmračnije) poglede talijansko-švicarski filozof Romano Amerio. Počinje riječima: „Vidim crno, sve crnije!” Najnegativnije mu izgleda to da sadašnji katolički svijet posvuda razvija velik, ponekad čak grčevit dinamizam djelovanja i aktivnosti, a ne drži se zaista onoga što sv. Pavao naziva „stup i temelj istine” (1 Tim 3,15). Kad se govori o Svetom Duhu mnogi zaboravljaju na to da Duh Sveti proizlazi iz Krista koji je Božja Mudrost, Božji Logos i koji čini ljude razumnima, čvrstima u vjeri, da ne potpadnu pod porobljavajuće ideologije dana. Svetu euharistiju mnogi primaju onako kako su nekada upotrebljavali blagoslovljenu vodu. Umjesto reda nastaje kaos jer nema ozbiljnog uvažavanja učenja postavljenog od Krista. R. Amerio završava riječima proroka Izaije: „Čuvaru, kako je daleko noć? Čuvaru, kako je daleko noć?” A čuvar kaže: „Doći će jutro, a i noć. Ako želite pitati, upitajte (pravilno); dođite ponovo!” (To znači: Preobratite se. A onda dođite s preobraćenim srcem! Ostavite idolopoklonstvo i moći ćete računati na pomoć.)

Na drugom je mjestu R. Laurentin, vrlo poznati francuski teolog, prije svega mariolog. Malo je optimističniji kad navodi npr. porast svećeničkih ređenja; ipak dodaje negativnu pojavu kako čak i u Italiji sve više opada broj crkvenih

vjenčanja. Napredovanje Crkve – tako kaže pri kraju – trebat će skupo platiti molitvom i postom, ozbiljnošću u učenju i konstruktivnim moralom koji će graditi ne samo ekonomiju već i čovjekov život s Bogom, tu djelotvornu i duboku ljubav koja želi žariti u svijetu.

Konačno tu je Xavier Tilliette koji je bio profesor teologije na Institutu Catholique u Parizu, a sada je na Gregorijani u Rimu. On kaže: „Postoje znakovi poboljšanja. Ali ne znam koliko je svećenika svjesno općeg povratka u poganstvo. 'Misionarska područja' su ovdje, u starim kršćanskim zemljama... 'Svjetlo naroda' je dokument nastao pred 20 godina, ali se čini da svijetu to svjetlo nije potrebno. Kad je oslabila opasnost od atomskog rata, čovječanstvo je ostalo neupućeno u strahote 2000. godine. Živi besmisleno, presiromašno da bi se diglo iznad materijalnih briga, prebogato da se tamo ne bi utapalo... Kierkegaard je rekao: Mundus vult decipit (Svijet hoće biti varan), i to se u posljednje vrijeme često ostvaruje. Veliki alarmantni glasovi tumača koncila, glasovi de Lubaca, Danieloua, Balthasara, Fessarda, Boueyra, Ratzingera... nisu slušali njih već su slušali ulizice i nedorasle ličnosti...” Zatim Tilliette prelazi na pozitivne, svijetle znakove obnove koja počinje u Crkvi i koja je ponegdje cvjetna oaza usred beskrajne pustinje. Nastupaju ljudi koji znaju da istina nije relativna, da nisu sve vjere jednako dobre..., i koji ispunjavaju riječi sv. Pavla: „Propovijedaj Riječ, uporan budi – bilo to

zgodno ili nezgodno — uvjeravaj, prijeti, zapovijedaj sa svom strpljivošću i poukom" (2 Tim 4,2). U tome nema nikakvog trijumfalizma, ali ni defetizma (malodušnosti). Kršćanstvo i Crkva imaju svoje opredjeljenje s druge strane pojednostavljujućih kategorija, kao što su optimizam ili pesimizam... Kako se i dalje povlači vigilijske velike subote, učenici razapetog Boga praktičiraju nadu koja je krepost teških vremena. Ne znaju da li će Sin čovjekov koji će doći u slavi naći vjeru na zemlji (Lk 18,8), ali čvrsto se nadaju i vjeruju; ta on je sam rekao da je već pobijedio svijet" (Iv 16,33).¹

Navedena tri čovjeka su na svoj način i veliki katehete. Njihov pogled na današnji položaj Crkve mora biti nekakav preludij našeg razmišljanja jer upućuje na pozadinu usmjerenja i duha katehetskog rada, odgovarajućeg izazovima našeg vremena i pozivima samog Svetog Duha. Prvobitno je za naše razmišljanje bio predložen naslov: „Kateheta/histica — duhovna ličnost“. Napravimo iz prijašnjeg i sadašnjeg naslova konstrukciju cjelokupnog razmišljanja, tako da nastanu tri dijela: I. „Sa svojim Bogom“, II. „Tri obuhvatnosti katehetske pedagogije“, III. „Duhovna ličnost“.

U prvom će se dijelu naš pogled usmjeriti na velik horizont na kojem se danas odvija kateheza, na horizont koji daje cjelokupnoj katehezi Crkve i svakom pojedinom kateheti neku posebnu upućenost na Boga-Spasitelja, na Boga saveza, u kojem jedinom može čovječanstvo i svaki pojedinačni čovjek doseći smisao i cilj svog postojanja. — U drugom dijelu ćemo svoju pažnju usmjeriti više na samu katehezu, katehezu čiji je bitni vid odgoj vjeroučenika u vjeri, odgoj sa svoje tri obuhvatnosti. U trećem dijelu ćemo svoje misli usmjeriti posebno na duhovnost katehete kao uvjet za plodnost kateheze.

No ipak bi se sva tri dijela našeg razmišljanja sa svim svojim elementima slila u jednu tematsku cjelinu, izraženu u naslovu na početku cjeline: „Kateheta/histica sa svojim Bogom.“

„SA SVOJIM BOGOM“

Sadašnji naslov predavanja sadrži izraz „sa svojim Bogom“. Netko bi ga mogao pogrešno razumjeti: kao da bi kateheta/histica sam sebi

zamišljao/la Boga nekako individualistički, u smislu važan je samo moj individualni kontakt s Bogom, tako da pri tome smijem konačno zaboraviti na sve druge ljude i posve se predati samo neusporedivo dubljoj radosti koja ponekad — po velikoj dobroti Božjoj — obuzme čovjeka pri takvom kontaktu s Bogom, slično kao što je nekada bl. Pascala. „Sigurnost, sigurnost. Doživljaj. Veselje. Mir. Bog Isusa Krista... Tvoj će Bog biti moj Bog. Zaborav svijeta i svega osim Boga.“²

Pogotovo ako netko upotrebljava izraz „sam sa svojim Bogom“, neki ga rado sumnjiče zbog individualizma, bezosjećajnosti za zajedništvo, za Crkvu u cjelini i za svijet. Kad bi netko riječ „sa svojim Bogom“ shvaćao zaista individualistički, on ne bi mogao reći da je njegova duhovnost kršćanska. Ipak, u svjetlu Božjeg otkrivenja pokazuje se da je u izrazu „sa svojim Bogom“ uključeno sve drugo osim pogrešnog individualizma.

„Ljubi Gospodina (Jahvu), svoga Boga...“

Često zaboravljamo da već u starozavjetnoj zapovijedi o ljubavi prema Bogu nije jednostavno rečeno: „Ljubi Boga“, već „Ljubi Gospodina (Jahvu), svoga Boga.“ Bog ima svoje vlastito ime: Jahve. To ime bi u našem jeziku glasil: „Ja sam ovdje za tebe, za vas.“ Ne radi se o bilo kakvom Bogu koji na bilo kakav način egzistira, već o jednom samom istinskom Bogu koji je ovdje za svoj narod i koji svom narodu obećava: „Uvijek ću biti ovdje za vas.“ Za svakog od vas. To je razlog zašto tamo stoji izraz „svoga Boga“. Peta Mojsijeva knjiga, knjiga zapovijedi ljubavi prema Bogu, ima 45 puta rečeno „vaš Bog“. Misli se dakle na Boga koji se okrenuo izraelskom narodu kao svom (izabranom) narodu i kojega taj narod može imati za „svog Boga“. U vezi s tom predajom mora u ispovijedi „Vjerujem u Boga“ uvijek zvučati:

¹ Navedeno u „30-giorni“ VI (12. 12. 1988), 49–55.

² Bl. Pascal—J. Zupet, Misli, Celje 1980, str. 185 sl.

„vjerujem u svoga i našeg Boga; u Boga dakle koji se pokazao kao onaj koji je ovdje za mene i za nas i koji je obećao da će uvijek biti ovdje za nas i za mene, i kojeg se zbog toga držim svim srcem svojim.“

Taj nas je Bog svakoga pozvao imenom: Moj si! To znači: htio sam te i hoću te; s tobom i za tebe sam na putu; hoću biti s tobom u cijelom tvom životu. Dozvoli da zaista budem tvoj Bog; očekuj od mene da ću biti s tobom u radosti i tuzi, u životu i smrti. Vjeruj mi potpuno i bez zadržke; pouzdaj se u mene da poznašem žudnju tvog srca za životom i srećom i da imam svoj odgovor na tu tvoju žudnju. — Vjera je u životu izvršavani odgovor na taj Božji poziv, na poziv k potvrdi našeg života. Vjerovati znači dozvoliti da Bog bude naš Bog, da je Bog „moj Bog“. To je vrijedilo već u Starom zavjetu. U Novom zavjetu to vrijedi još mnogo dublje. U Novom zavjetu na svoj način još uvijek „zvoni“ starozavjetni „Jahve“. „Ovdje sam za vas i za tebe“, ali dobija neopisivo duboko dovršenje. Npr. u posljednjim riječima koje govori uskrsnuti Krist kad odlazi s ovog svijeta: „I evo, ja sam s vama u sve dane — do svršetka svijeta“, ili „Znajte: ja sam s vama sve do kraja svijeta“ (Mt 28,20).³

Iz cjeline starozavjetne i novozavjetne spasi- teljske povijesti jasno je da ovo ne smijemo objašnjavati individualistički. Izraz „sa svojim Bogom“ uopće ne stavlja u sjenu beskonačno Božje veličanstvo i svetost. Ta znamo kako si- lno naglašava Božju svetost i veličanstvo upravo prorok Izaija koji opet i opet stavlja u usta Bo- gu, „Izraelovom Svetom“, potvrdu voljene bri- ge za cjelokupan izabrani narod i za svakog po- jedinca posebno. „Ne boj se, jer ja sam s tobom; ne obaziri se plaho, jer ja sam Bog tvoj. Ja te krijepim i pomažem ti, podupirem te pobjed- ničkom desnicom“ (Iz 41,10). „Jer ja, Jahve, Bog tvoj, krijepim desnicu tvoju...“ (Iz 41,13).

Bog koji se razotkriva u Kristu kao „Bog ljudi“

U vezi s katehezom koja je po tvrdnji CT 5 „uvođenje u životno zajedništvo s Kristom“⁴ pogotovo nema mjesta sumnji da je pod izra- zom „sa svojim Bogom“ mišljeno na Boga koji

se razotkriva i poklanja u Isusu Kristu. I to je Bog saveza s čovjekom, a ne Bog koji bi čovjeka „otuđivao od samoga sebe, već Bog u kojem se tek nalazi ostvarenje samog sebe. U Poslanici Hebrejima čitamo: „Stoga se Bog ne stidi zva- ti Bogom njihovim: ta pripravio im je grad“ (Heb 11,16).

Kršćanin zapravo ne može ni misliti na Boga, a da ne misli na njega, takorekuć, unutar Kri- sta. Kad želimo živjeti kao kršćani iz vjere, to ne možemo bez odnosa prema Kristu. „Nema uistinu pod nebom drugoga imena dana ljudi- ma po kojemu se možemo spasiti“ (Dj 4,12). Krist je najveća i zadnja riječ svega onoga što nam je Bog htio i mogao reći. Ako hoćemo po- novo natrag, ako želimo odmisliti Krista, ustva- ri si tovarimo tek mnoge teškoće. Bog nam se cjelovito razotkriva u Kristu: „Tko je vidio mene, vidio je i Oca“ (Iv 14,9; usp. 12,45). Nemamo prava vratiti se unatrag i misliti na Boga bez Krista. Kad razmišljamo o Bogu treba ga tražiti „u Kristu“. Čak i onda kad kršćani- nova refleksija o Bogu postane prava filozofska refleksija, ne smije se to odvijati u atmosferi kojom bi se, takoreći, ispraznilo Krista. U vezi sa sv. Tomom Akvinskim znalci posebno na- glašavaju kako i onda kad govori o Bogu kao strogi logičar misli i razmišlja i dokazuje u atmosferi vjere i predanosti Kristu, čak u po- vezanosti s tajnom sv. euharistije. Za kršćanina je Bog onaj Bog kojeg nalazi u Kristu.⁵

Romano Guardini kaže: „Na pitanje tko je Bog, kršćanski odgovor ne glasi: Bog je najviše biće, ili temelj svijeta, ili apsolutni duh, već: Bog je onaj koji govori iz Kristove egzistencije. Uzmi Isusa, njegovu osobu, njegove postupke, njegovu sudbinu kao izraz, onda je Bog onaj koji se u tome razotkriva. Živi Bog je sam po se- bi skriven: tek u Isusu je otkriven. Krist je epi- fanija, javljanje Boga... Na pitanje kakvo mišlje- nje je o Bogu, možemo odgovoriti tako da ka-

³ O tome usporedi Dieter Emeis, *Wie können wir unseren Gott lieben?*, Herder, Freiburg i. Br. 1983, 16, str. 40, 46.

⁴ CT je kratica za apostolski poticaj *Catechesi tradendae*.

⁵ G.—M. Garrone, *Qu'est-ce que Dieu?*, Desclee, Paris 1969, 19 sl.

žemo: Bog je Dobar, Svet, Mudar, Pravedan, Čist, Jak itd. To su izvaci koje izdvajamo iz općih filozofskih ili religioznih pretpostavki. To je pravilno i dragocjeno, no tek onda ako pretpostavimo ono o čemu se u stvari radi i što glasi: Bog je takav i takvog mišljenja (so gessint), kakav je Isus sa svojim mišljenjem i postupcima." Od Isusa ujedno saznajemo tko je čovjek u Božjim očima, što čovjek predstavlja Bogu i za Boga. „Ono što o božanskosti čovjeka govore mitovi i filozofi u krajnjoj je liniji neozbiljno, jer se ti mitovi i filozofi nalaze u zbrnci neposredne religiozne svijesti. Otkrivenje je upravo suprotno, prije svega istina. Nigdje nisu stvari promatrane tako čvrsto i jasno kao u prostoru otkrivenja. Otkrivenje kaže: čovjek je u Božjim očima i Božjoj presudi takav da je zbog te svoje stvari Bog sam prihvatio na sebe očovječenje i ljudsku sudbinu i smatrao je mogućim, pravilnim i svojim najdubljim htijenjem odgovarajuće to da je u svom Božjem postojanju zauvijek došao u ljudski lik." Tako kaže Guardini.⁶

J. Ratzinger tu misao nastavlja na svoj način: „Zapravo još uvijek velik dio današnjih ljudi na neki način priznaje da sigurno postoji nešto kao 'najveće biće'. Čini im se apsurdno da se to biće bavi čovjekom. Imamo osjećaj... da je nešto takvo odraz naivnog antropomorfizma, odraz ranog načina ljudske misaonosti... No ipak — tako mudruju — u vremenu kad znamo koliko je beznačajna zemlja u ogromnom svemiru i koliko je u skladu s time beznačajan i čovjek, to zrnice prašine, u odnosu na kozmičku obuhvatnost, u tom nam se vremenu čini apsurdna misao da se to najviše biće bavi čovjekom, njegovim malim, bijednim svijetom, njegovim brigama, njegovim grijesima i negrijesima. Ipak, kad mislimo da na taj način o Bogu govorimo zaista božanski, ustvari, mislimo o njemu zaista sitničarski, previše ljudski; kao da bi Bog morao izabrati da ne izgubi pregled nad cjelinom. Zamišljamo ga kao savjest kakva je naša, savjest koja ima granice, koja se mora o nešto oslanjati i koja nikad ne može zahvatiti cjelinu. Nasuprot takvim suženjima Boga, neka nas opet na kršćanski lik istinske Božje veličine i ujedno blizine podsjeti onaj moto koji je Holderlin izabrao za svoj Hyperion: 'Non

coerceri maximo, contineri tamen a minimo, divinum est' — Što ne može biti obuhvaćeno od najvećeg, a da se obuhvatiti od najmanjeg, to je Božje. Taj bezgranični duh koji u sebi nosi cjelinu biti nadilazi ono 'najveće' tako da je to za njega nezatno. Upravo to nadilaženje najvećeg i zahvaćanje u najmanje istinski je bit apsolutnog duha. Ujedno nam se tu pokazuje ono što je karakteristično za kršćansko shvaćanje stvoriteljstva. Za onoga koji kao duh nosi i obuhvaća svemir postoji samo jedan ljudski duh, samo jedno ljudsko srce koje je sposobno ljubiti nešto veće od svih sistema zvjezdanih maglica u svemiru. Količinska su mjerila prevladana; javljaju je veličine druge vrste u kojima je ono što je beskonačno malo zaista sveobuhvatno i zaista veliko."⁷

Kako su temeljito ovdje prevladana sva količinska i slična mjerila, pokazuje se u trojedinstvu Boga kakav se otkriva u utjelovljenom Božjem Sinu. Pokazuje se da Bog nije beskonačni apsolut i samotnjak, koji bi možda trebao svijet i čovjeka da bi uz njega bio svjestan samoga sebe. Bog je naime sam u sebi vječno zajedništvo ljubavi, po svojoj unutrašnjoj biti oduvijek nesebično poklanjanje. Tu nam se otkriva da je Bog čovjeka stvorio iz čiste dobrote, iz apsolutno slobodne ljubavi, i to stvorio zato da bi čovjek bio dionikom unutrašnjeg, uvijek usrećujućeg Božjeg života. Sloboda kojom je Bog obdario čovjeka da bi — uza svu mogućnost zloupotreba — mogao biti suradnik samog Boga pri ostvarenju cilja i smisla svog vlastitog života i života ostalih ljudi je „naravno sudionička sloboda. Zato što je čovjek ovisan o Bogu nije mu time nikako oduzeta sposobnost ostvarenja samoga sebe. Karakteristično za ateizam je upravo to da vjeruje u nepomirljivu suprotnost između uzroka Božje slobode i čovjekove slobode, kao da bi priznavanje Boga značilo nijekanje čovjeka ili kao da bi Božji zahvat u povijest učinili čovjekova nastojanja praznima.

⁶ R. Guardini, detaljniji navodi u: H. U. von Balthasar, K. Barth. Darstellung und Deutung seiner Theologie, Johannes—V., Einsiedeln 4 1976, 347 sl.

⁷ J. Ratzinger, Uvod u kršćanstvo, Celje 1975, 101 sl.

Ustvari, ljudska sloboda dobija smisao i čvrstinu od Boga i u odnosu s njim."⁸

W. Kasper kaže: „Bog Isusa Krista, dakle Bog koji se daje spoznati po Isusu u Svetom Duhu je... kršćanski odgovor na položaj modernog ateizma... To je onaj Bog Isusa Krista koji nam u Svetom Duhu poklanja život i slobodu, pomirenje i mir. Pri svakom mijenjanju i nestalnosti povijesti postoji čovjekovo spasenje u tome da ima zajedništvo s Bogom koji je svu vječnost ljubav... Upravo priznavanje božanskosti Boga vodi počovječenju čovjeka. Upravo naglašavanje smrti Boga je u međuvremenu dovelo do otvorenog razglašavanja smrti čovjeka."⁹

Ovdje vidimo kako je pogrešna antiteistička misao koja se u nekom obliku već odavno nametala čovjeku; svom je oštrinom i u punoj jasnoći nastupila negdje pred kraj prošlog stoljeća, počevši sa Nietzscheem. J. P. Sartre ju je izrazio poznatom rečenicom: „Samo ako nema Boga prihvaćam odgovornost za svoj život i postaću odrastao; ako vjerujem u Boga, tada ću uvijek ostati nedoraslo i neodgovorno dijete."¹⁰

To bi naravno moglo vrijediti za Boga kojeg oslikava ljudska misao koju još nije rasvijetlilo otkrivenje. No Boga spasiteljske povijesti, Boga otkrivenja već Stari zavjet prikazuje kao Boga koji svoj narod vodi iz sužanjstva u slobodu. Takvo oslobođenje je sadržaj prve zapovijedi koja je temelj za sve ostale Božje zapovijedi.¹¹ U Novom zavjetu Bog se u Isusu Kristu razotkrio čak kao Bog buđenja iz mrtvih, kao Bog pobjede nad smrću, grijehom i svakim zlom; kao Bog u kojem jedinom cjelokupan ljudski život, zajedno sa svemirom, dobija veličanstven smisao. Kardinal J. Danielou o tome kaže: „Smisao života je Bog. Osobni i živi Bog! U njemu prepoznajem ostvarenje one ljepote, one dobrote, one istine koju sam pipajući tražio u stvarima. I treba da su te vrijednosti konačno ostvarene u Bogu tako da u njemu sve dobija drugi smisao. Ako Bog ne postoji, nijedna stvar nema više smisla. Sve ono u što sam vjerovao, sve ono čemu sam darovao svoj život kad sam služio ovoj ili onoj zadaći, kad sam iskreno ljubio, kad sam vjerovao u ljepotu, u tom slučaju ne bi bilo ništa drugo nego beskonačno sljepilo: pred obličjem besmislene smrti to bi se sljepilo

konačno raspuknulo i postalo bi i samo besmisleno."¹²

Na drugom mjestu J. Danielou nadopunjuje svoju misao: „Društvo našeg vremena sigurno mora čovjeku osigurati puni razvoj svih mogućnosti koje postoje u njemu. Potrebno je da se čovjek materijalno razvije, da su mu osigurani materijalni uvjeti za život dostojan čovjeka: stan, kruh, plaća, godišnji odmor, sve ono što omogućava vlastito dostojanstvo ljudskom životu. Ali to nije dovoljno. Ukoliko svijetu nismo dali Boga, nismo mu dali ono što jedino može osigurati sreću na ovom svijetu i dosizanje njegovog vječnog cilja... Samo je Bog u Isusu Kristu taj koji donosi svijetu istinski odgovor na posljednja pitanja; to ne mogu ni sociolozi ni psihoanalitičari ni fizičari — svi oni nikada ne mogu nadomjestiti svećenika u društvu.¹³ Svećenik je (dodajmo: kateheta) ovdje za neki drugi red realnosti, za onaj red za koji su osjetljivi svi ljudi bez iznimke, jer to su najdublje realnosti naše egzistencije. — Čovječanstvo samo sa svojim snagama nije bilo i nije sposobno ostaviti svoju pozvanost od Boga; zato je došao Sin Božji... Cijeli kršćanski narod je pozvan da igra ulogu u ovom svijetu koji se gradi. Taj će svijet biti ljudski samo ako u njemu bude prisutan Bog. I to je zadaća Crkve, to je zadaća svijeta; biti svjedocima živoga Boga... Nemamo nikakvog razloga za sumnju da budućnost pripada Bogu, kao što mu pripada prošlost. Što nam je potrebno kad se susrećemo sa svijetom kojemu moramo donositi Boga? Potrebno je imati čvrstu vjeru koja neće biti prepuštena na milost i nemilost sumnjama; potrebno je da ta vjera prijeđe u naš život, čvrsta vjera u Isusa Krista. Crkva s čvrstom vjerom, Crkva evanđeo-

⁸ Uputa o kršćanskoj slobodi i oslobođenju (*Libertatis conscientia*), br. 25 i 28 sl.: CD 31 (1986) 15 sl.

⁹ W. Kasper, *Der Gott Jesu Christi*, Grünewald — V., Mainz 1982, 382 sl.

¹⁰ J. Moltmann, u: *Evangelizzazione e ateismo*, Paideia Ed., Roma 1981, 258.

¹¹ J. Moltmann, 259.

¹² J. Danielou, *La foi de toujours et l'homme d'aujourd'hui*, Beauchesne, Paris 1969, 50.

¹³ Dodajmo: ne mogu zamijeniti katehetu (ističu).

ski živućih kršćana – takva Crkva ima budućnost.“¹⁴

Otvorenost horizonta za katehezu: spasenje za čovjeka je Bog u Isusu Kristu

U komentaru CT Adolf Exeler kaže: „Apostolska pobudnica O katehezi u našem vremenu, koja je izašla u istom mjesecu kao prva okružnica Ivana Pavla II, jasno pokazuje da taj papa, kao i u već nastupnoj okružnici 'Spasitelj čovjeka' od 4. 4. 1979, velikom dosljednošću 'iznutra' i 'izvana' zastupa samo jednu veliku osnovnu misao: spasenje za čovjeka je Bog u Isusu Kristu i u snazi Duha Svetog. Iz cijele crkvene povijesti ne poznajem ni jedan jedini dokument na temu 'kateheza' koji bi otvaranju vidika pripisivao toliku vrijednost kao ovaj dokument. To otvaranje vidika smatram najznačajnijom karakteristikom ovog teksta koji će, ukoliko ga odgovorni uzmu ozbiljno, imati dalekosežan utjecaj povijesnog opsega. Papa naglašava 'apostolsko poslanstvo' svih kršćana 'na svim mogućim područjima u životu svijeta' (CT 67). U 8. je poglavlju taj pogled opširno prikazan. Današnje čovječanstvo živi 'u atmosferi nesigurnosti' u svijetu u kojem se sve više širi strah i zabrinutost zbog toga što bi iz čovječijih ruku mogla izmaknuti njegova najbolja ostvarenja i okrenuti se protiv njega. Ti problemi sadašnjeg svijeta za kršćansku su vjeru, a time i za katehezu, značajni 'izazovi'. U takvom svijetu kateheza može doprinijeti da kršćane potvrdi u njihovom identitetu i da im ulije snagu za pobjedu nad 'sumnjama i nesigurnostima', pa i nad 'bezbriznošću' koja obuzima katehezu (CT 56). U skladu s time mora kateheza vjerujuće ljude osposobiti da postanu svjedoci živog Boga 'usred materijalističke civilizacije koja taji Boga' (CT 57).¹⁵

„Svakako je važno“, nastavlja Exeler, „da takvim izjavama damo pravo mjesto. Tu se nikako ne radi samo o spašavanju i očuvanju vjere i Crkve pred napadima izvana; odlučujuće se radi o tome da bi iz snage vjere stajali uz i davali potporu tako jako ugroženom čovjeku uopće. Svakako nisu više samo osobenjaci oni koji naše današnje svjetsko društvo označavaju kao 'samoubilačko društvo'.“

UNESCO, koji se u okviru Organizacije ujedinjenih naroda bavi pitanjima odgoja, znanosti i kulture, posvetio je posebnu zbirku knjiga raspravljanju o velikim problemima našeg vremena. Prva knjiga te zbirke nosi naslov: „Samoubojstvo ili preživljavanje? Izazovi 2000. godine“.¹⁶ Tu su prikazani izvaci dugačkog razgovora s 33 stručnjaka iz cijelog svijeta.

Papa, doduše, zna da mnogi naši suvremenici, i kršćani, zapadaju u bezbrižnost, indiferentizam koji sve stavlja u istu ravan, i da mnogi – pozivajući se na navodna „znanstvena“ objašnjenja – s prezirom gledaju na religiju. Ali vjernici nikada ne smiju dozvoliti da ih to izbací iz kolosijeka u njihovom trudu za ljude. Svim ljudima neka nude „dijalog spasenja“. Papa naglašava: „'Oblikovanje savjesti vjernika' koje je ukorijenjeno u vjeri i za što se trudi kateheza nije značajno samo za život pojedinog čovjeka i Crkve; ono naime 'žari svoj utjecaj i na život samog društva'“ (CT 16).

Cjelokupno društvo, više nego išta drugo treba takve ljude koji su cijelim svojim životom svjedoci živog Boga. Od presudnog je značaja za svijet da postoje ljudi koji su u Bogu našli sami sebe kad su se sa svojim nemirom, nesigurnošću, slabošću i grešnosti, sa svojim životom i smrti predali i uvijek se iznova predaju Kristu da „si prisvoje i preuzmu svu istinu o utjelovljenju i spasenju“ (CT 61). K tome A. Exeler pripominje: „Ono o čemu se ovdje radi najjasnije dolazi do izražaja u sljedećoj papinoj rečenici: 'Najdragocijeniji dar koji Crkva može dati današnjem tako zbunjenom i nemirnom svijetu postoji u oblikovanju ljudi koji su ukorijenjeni u bitnome i koji su u svojoj vjeri ponizno sretni' (CT 61). Ovdje isto tako nema ni trijumfalizma, ni pogrešnog osjećaja nadređenosti kao ni unutarcrkvene uskoće, već velika zahvalnost za dar vjere i svjesnost velike snage

¹⁴ J. Danielou, Konferencija u Arsu na blagdan sv. arškoga župnika, u: Doc. aath. 1970, 98 sl.

¹⁵ Adolf Exeler, u: Zur freude des Glaubens hinführen. Apostolisches Schreiben Über die Katechese heute Papst Johannes Pauls II. Mit einen Kommentar von Adolf Exeler, Herder, Freiburg i. Br. 1980, 120 sl.

¹⁶ UNESCO (Ed.), Suicide ou survie? Les defis de l'an 2000, Paris 1977, 210 str., nav. A. Exeler, 121.

koju ima vjera pri humanizaciji — počovječavanju čovjeka, kad se radi o tome da čovjek zaista više postane čovjek!“¹⁷

„Sa svojim Bogom“ u molitvi

a) Potrebnost molitve pri ispunjavanju katehetskog poslanstva

Kršćani, takvi svjedoci živog Boga o kakvima smo upravo govorili, mogu se oblikovati samo u atmosferi života molitve koja je disanje vjere. Papa Ivan Pavao II uvijek iznova izražava uvjerenje o tome. Pri kraju svoje prve okružnice obraća se cijeloj Crkvi upravo posebnim pozivom na molitvu. „Usprkos zadaćama koje moramo izvršavati i istovremeno problemima koji se pri tome nagomilavaju, sve više osjećamo kako nam je potrebna najtješnja povezanost s Kristom. U duši nam odzvanjaju snažnim glasom riječi koje je izgovorio: ‘Bez mene ne možete učiniti ništa.’ Ne osjećamo samo potrebu već upravo bezuvjetnu nužnost (*imperium catheticum*) da cjelokupna Crkva svakim danom sve vatrenije, više i češće moli (*magnopere, impense, crebrius in dies proces fundat*). Samo molitva može postići da se sve te velike zadaće i problemi koji nastaju u vezi s njima ne promijene u uzrok za krizu, već da postanu izvorom i temeljem novog i uvijek zrelijeg napredovanja na putu Božjeg naroda prema obećanoj zemlji u ovom povijesnom razdoblju kad se približavamo kraju drugog tisućljeća. Kad dakle završavam ovo razmišljanje vatrenim i poniznim pozivom na molitvu, želim da pri toj molitvi ustrajemo sjedinjeni s Isusovom majkom Marijom kao što su u dvorani posljednje večere u Jeruzalemu ustrajali Gospodinovi učenici nakon njegovog uzašašća. Pogotovo vatreno molim Mariju, nebesku majku Crkve, da pri toj molitvi u novom adventu ljudskog roda ostane s nama koji sastavljamo tajanstveno tijelo njenog jedinorođenog Sina. Nadam se da ćemo u snazi takve molitve primiti Duha Svetoga i da ćemo tako postati Kristovi svjedoci do krajnjih granica svijeta, kao oni koji su na dan Duhova izašli iz dvorane posljednje večere u Jeruzalemu.“

I u CT papa više puta naglašava presudan značaj molitvenog života. Tako npr. kaže: „Krš-

ćanskim roditeljima ne mogu dovoljno naglašavati rano uvođenje djeteta u voljeni razgovor s onim skrivenim Bogom čije će riječi kasnije slušati... Takvo uvođenje, kad se djetetove mogućnosti uključuju u odnos prema Bogu — to je presudna zadaća“ (CT 36). Dalje papa navodi kako je važno da se kateheza osloni na onu pobožnost koja je jednostavnom narodu nekako urođena, ali ju je potrebno u ovome ili onome pročistiti, kako bi iz toga nastala istinski kršćanska molitva koja se prelijeva u plodonosni kršćanski život (CT 54). Što se tiče raznih molitvenih skupina papa kaže: „Ti pokreti bude veliku nadu za Crkvu sutrašnjice... Te su skupine odlične prilike za susrete koji su bogati vrijednostima prijateljstva i povezanosti među mladima, puna veselja i žara, ali i razmišljanja o događajima i stvarima.“ Tome papa dodaje i vatren poziv samim skupinama te „njihovim voditeljima i svećenicima koji se tim skupinama posvećuju svojim najboljim služenjem. Ni pod koju cijenu nemojte dozvoliti da te skupine zanemaruju temeljito proučavanje Kristovog učenja. Inače bi mogle doći u opasnost — što se već nažalost i događalo — da razočaraju svoje vlastite pripadnike, a ujedno i Crkvu“ (CT 47).

Pri kraju apostolske pobudnice O katezezi Ivan Pavao II se sam u sadržajno vrlo bogatoj molitvi obraća Duhu Svetom o kojem kaže da je „unutrašnji pokretač i snaga sveg katehetskog djelovanja, te da djeluje u svima koji obavljaju to djelovanje“. Zato nikada ne smijemo zaboraviti: „Kada Crkva ispunjava svoje katehetsko poslanstvo — a isto vrijedi i za svakog kršćanina — mora uvijek biti vrlo svjesna da pri tome djeluje kao živo i poslušno oruđe Duha Svetog. Stoga taj Duh mora zvati, mora ostajati u zajedništvu s njim i truditi se da spozna njegova istinska nadahnuća; to mora biti osnovno usmjerenje Crkve i svakog katehete“ (CT 72).

b) Kako moliti?

Poznati je njemački filozof — romantičar Fr. Baader (+ 1841) — zapisao: „Zanemariva-

¹⁷ A. Exeler, 122.

nje molitve je najveći grijeh.”¹⁸ Na prvi se pogled ova tvrdnja čini pretjeranom ili čak potpuno pogrešnom. Nakon kratkog razmišljanja pokazuje se da je vrlo osnovana. Udaljavanje tako velikog broja europskih ljudi od kršćanstva u zadnjim desetljećima – zar to nije u vezi s nestankom molitve iz nebrojenih obitelji nakon uvođenja radija, televizije ili još ponečega? S Baaderom se slaže i poznati francuski mislilac Jean Daujat (rođen 1906). Već u 13. godini života doživio je duboku krizu vjere, a u 18. godini još dublje preobraćenje, tako da je od tada svoj život posvetio kao znanstvenik u cijelosti svjedočenju za „evanđelje o Bogu” (usp. Rim 1,1). Svakako će biti korisno da ovdje preuzmemo nekoliko njegovih misli o načinu molitve. Daujat kaže: „Ako postoji nešto od temeljnog značaja za kršćanina, onda je to molitva: kršćanski život, koji je odnos ljubavi prema Bogu i ništa drugo, time je najprije unutrašnji pogled spoznaje i ljubavi, usmjeren k Bogu, dakle molitva. Odavde mora izvirati sav život kršćanina i svo djelovanje kao iz svog studenca: čin koji ne bi proizlazio iz pogleda usmjerenog na Boga, ne bi crpio svoj poriv iz te ljubavi prema Bogu, i dakle ne bi bio zaista kršćanski. Kršćanin je zaista kršćanin samo u onoj mjeri u kojoj moli onom istinskom molitvom koja postoji u srdačnoj unutrašnjoj povezanosti s Bogom. Zato je sv. Terezija Avilska rekla: ‘Ako netko pokaže kršćanima neki drugi put, a ne put molitve, to je prijevara.’ Kada vidimo kršćane, što je žalost danas vrlo često moguće vidjeti, kada vidimo kršćane koji zalutaju ili skrenu s puta, tada možemo sa sigurnošću zaključiti da je to započelo u trenutku kada su zanemarili molitvu.

Iz toga vidimo značaj svega onoga što je učinjeno za odgoj k molitvi: duhovne obnove i duhovne vježbe, propovijedi, knjige. No ako želimo imati npr. od kakve dublje duhovne knjige zaista pravu korist, moramo imati volju da nađemo vremena i uvjete za tišinu i samoću koji će omogućiti da je možemo čitati polako, rečenicu po rečenicu i da možemo usredotočiti svoju mišao; i pustiti moramo da nas tekst povuče u molitvu, to znači u unutrašnji pogled kontemplacije i ljubavi...

Mnogi ljudi misle za sebe da su nesposobni

za molitvu, jer molitvu zamišljaju kao nešto komplicirano, teško, kao nešto što zahtijeva napor, za što je potrebna dugotrajna formacija uz pomoć raznovrsnih tehnika i metoda; zamišljaju da je potrebno, kada čovjek moli, probuditi u sebi svakovrsne lijepe osjećaje ili duboke misli. No uza tako nešto došli bismo u opasnost da iz toga crpimo okolnost i time bismo postigli upravo suprotno onome što je kršćanska molitva.

Molitva je, zapravo, nešto vrlo jednostavno, dostupno svima bez posebne izobrazbe i formacije, prije svega dostupna najsiromašnijima, najponiznijima, koji o sebi misle da nisu sposobni ni za što i koji su pred Bogom kao prosjaci koji očekuju sve samo od Boga. To su često oni koji se smatraju najnesposobnijima za molitvu. Ustvari, ti ljudi, a da to uopće ne slute, mole na takav način da iz toga ne mogu uhvatiti nikakvu oholost. Ta je molitva u njima kao čisti Božji dar koji upravo zato ne odlazi od njih jer ne rade ništa drugo nego to da mole Boga da učini da mole, i jer iz dubine svoje bijede samo zovu njegovo milosrđe...

Lice kršćanske molitve je: dječji pogled usmjeren prema Bogu kao pogled djeteta prema svom ocu kojega to dijete ljubi; uz unutrašnje vođenje Duha Svetog koji nam poklanja sinovsku misaonost i raspoloženje, ako mu dozvolimo da nas vodi. Takav dječji odnos može ostati netaknut i pri krajnjem osjećaju zapuštenosti duboke unutrašnje noći, jer to je raspoloženje čiste vjere. To je čista vjera kojoj nije potrebno da nešto osjeća ili iskušava: vjera u Božju prisutnost u nama, vjera u Boga kao začetnika nas samih i svega što postoji, i u njegovu ljubav koja nas želi imati za sebe i hoće nam se samo davati i nikada nam se ne uskraćuje. To je raspoloženje u kojem ni u čemu ne računamo sa sobom već se potpuno predajemo Bogu, njegovom djelovanju u nama, njegovom djelovanju koje ostaje za nas neprepoznatljivo. To je raspoloženje čistog prihvaćanja u vjeri i ljubavi u odnosu prema Bogu, koje daje sve i od kojega možemo sve očekivati.”¹⁹

¹⁸ Usp. A. Strle, Molitev za časne zadeve in božja previdnost, u: BV 34 (1977) 77–96. Ovdje 77.

¹⁹ J. Daujat, La priere, u: L’Homme nouveau, 15.9.1974, 19.

Ono što ovdje J. Daujat kaže o molitvi svakako stoji. Ipak ostaje mnogo toga nedorečenog i može se pojaviti opasnost da zaboravimo na jedno – na činjenicu da se iza takve jednostavnosti molitve kakvu navodi Daujat, redovito skriva vrlo ozbiljan i dugotrajan napor kršćanina koji je već dulje vrijeme hodao putem duhovnog očišćenja i rasvijetljenosti i zapravo još uvijek ide tim putem, a ujedno se u vezi s vremenom za molitvu ravna prema znanoj izreci sv. Augustina: „Drži se reda i red će te voditi k Bogu!”

c) Odnos između liturgijske i „zasebne” molitve

Dodajmo još napomenu u vezi s odnosom između liturgijske i „zasebne” molitve. Liturgija – kaže J. A. Jungmann – sadrži „silan potencijal” kad se radi o „vođenju ljudi”. Liturgija kršćanima pomaže da uvijek iznova nalaze pravu „orijentaciju” i da se u cijelosti i cijelim životom usmjeravaju Bogu. U usporedbi s nekako nužno jednostranim razumskim poučavanjem, crkveno bogoslužje zahvaća cijelog čovjeka, i mladog čovjeka, i posreduje mu iskustvo Boga. Ovdje se radi o iskustvu Boga otkrivenja, čime kršćanin dobija duhovno gledište za shvaćanje cjelovitog sadržaja otkrivenja i vjere i ujedno stalni poticaj za kršćansko oblikovanje života.²⁰

Koncil kaže da je liturgija „vrhunac kojemu teži djelovanje Crkve i ujedno izvor iz kojeg izvire sva njena snaga” (SC 10), što vrijedi pogotovo u vezi sa sv. euharistijom (usp. DV 5; DV 6,5). No kad kažemo „vrhunac”, „izvor” i „središte”, ne smijemo zaboraviti da to troje pretpostavlja mnoge stvari koje nisu ni izvor ni središte ni vrhunac, ali su unatoč tome nezamjenjive. Tako moramo reći: liturgijska molitva bez „zasebnog” molitvenog života redovito je osuđena na to da se polako potpuno isprazni.

R. Guardini, koji se smatra pionikom liturgijskog pokreta u najboljem smislu jer je tisuće i tisuće mladih ljudi uveo u duboko i životno pohađanje liturgije, mnogo puta na različite načine naglašava ono što je napisao u svojoj znamenitoj knjizi „Vom Geist der Liturgie” (O duhu liturgije): „Ne smijemo postavljati jedno protiv drugoga. Ne smijemo reći: ili jedno ili

drugo, već jedno i drugo u živom zajedničkom djelovanju.” I Guardini nastavlja: „Ako molimo sami za sebe, govorimo o Bogu iz sasvim posebne određenosti našeg bića, kako nam samo po sebi dolazi na usta, i to upravo nama u skladu s našim darovima i našim iskustvima. To je naše istinsko pravo, i Crkva je posljednja koja bi nas u tome htjela ometati. Tu živimo svoj vlastiti život, možemo reći da smo sami s Bogom (iako je i ovdje, kao i u cjelovitom području duhovnosti, Crkva naša voditeljica – samo je to ona ovdje na drugačiji način nego u liturgijskom životu). Ovdje se Bog obraća nama kao što se nikome drugome ne obraća, svakome kao ‘njegov Bog’. Jer upravo to je beskonačno bogatstvo Boga da može biti za svakoga u cijelosti njegov Bog, za svakoga ponovo, nikome ne pripadajući tako kao drugome. Jezik koji upotrebljavamo ovdje (u zasebnoj molitvi) priređen je za nas, i mnogo toga kod njega je vjerojatno zaista samo za nas. Možemo ju mirno izgovarati jer Bog ju razumije i nema nikog drugog tko bi ju trebao razumjeti... Oba načina molitvenog života moraju prelaziti jedan u drugi. Oni naime stoje u živom međusobnom odnosu. Jedan način prihvaća plodovitost i svjetlo drugoga... *U liturgiji dobija duša veliki stil duhovnog života* – i to je nešto što nije moguće dovoljno visoko cijiniti. S druge strane Crkva sama uvijek iznova opominje... da mora usporedo s liturgijskim životom ići ujedno i molitveni život u kojem duša nastupa upravo onakva kakva je u svojim jedinstvenim posebnostima. Odavde prima i njen liturgijski život toplinu i vlastiti kolorit. – Kad ne bi bilo ovog zadnjeg i kad bi liturgija bila isključivi oblik duhovnog života, to bi vrlo lako mogao postati hladan formalizam; ukoliko pak nedostaje liturgija – svaki-dannje promatranje dovoljno nam pokazuje kakve moraju biti posljedice i kako sudbonosno djeluju.”²¹

²⁰ J. A. Jungmann, Liturgie als Schule des Glaubens, u: Katechetische Blätter 82 (1957) 551–559.

²¹ R. Guardini, Vom Geist der Liturgie, Herder, Freiburg i. Br. (6–7) 1921, 42–45.

TRI OBUHVATNOSTI KATEHETSKE PEDAGOGIJE

U br. 58 CT čitamo: „Nezamjenjiva izvornost kršćanskog identiteta ima kao posljedicu i uvjet ništa manje izvornu pedagogiju vjere. Pedagogija je bez sumnje jedna od najvažnijih ljudskih znanosti među tako brojnim i zavidnim što u našem vremenu bilježe svoj veliki napredak. Dostignuća drugih znanosti – biologije, psihologije, sociologije – nude joj dragocjene elemente. Odgojna znanost i umijeće odgoja predmet su stalnih rasprava s obzirom na bolju prilagodbu ili veću učinkovitost uz raznorazne rezultate.

Postoji također pedagogija vjere i nikada se neće dostatno reći što jedna takva pedagogija vjere može pridonijeti katehezi. Normalno je dakle, prilagoditi je u korist odgoja vjere iskkušane i usavršene tehnike odgoja kao takvog. Ipak je potrebno svaki čas držati u vidu osnovnu izvornost vjere. Kad se govori o pedagogiji vjere, ne radi se o tome da se prenosi neko ljudsko znanje, pa bilo ono i ne znam kako uzvišeno; radi se o posredovanju u cjelovitosti Božje Objave. Sam se Bog tijekom svete povijesti a nadasve u Evanđelju služio jednom pedagogijom što mora postati modelom za pedagogiju vjere. Neka tehnika nema vrijednosti unutar kateheze ako se nastavlja na službu prenošenja vjere i odgoja vjere; u protivnom slučaju nema nikakvu vrijednost.“

Nešto ranije kaže CT u vezi s katehezom koja se obraća mladima: „...Kateheza neće smjeti zanemariti ove tako lako prelijevajuće vidove tog delikatnog razdoblja života... Objava Isusa Krista kao prijatelja, kao vodiča i uzora kojemu se divi i kojega se u isto vrijeme može nasljedovati; objava njegove poruke koja je u stanju dati odgovor na osnovna pitanja; objava zamisli ljubavi Krista Spasitelja, kao utjelovljenje jedine prave ljubavi i kao moguća veza jedinstva među ljudima: sve to može biti osnovica za jedan autentični odgoj u vjeri. A nadasve tajne muke i smrti Isusove, kojima sv. Pavao pridaje zasluge njegova slavnog uskrsnuća moći će mnogo reći savjesti i srcu adolescentovu i baciti svjetlo na njegove prve patnje i na one u svijetu kojeg je otkrio“ (CT 38).

Odgoj u vjeri spada dakle u katehetsku djelatnost. Kada postavljamo pitanje što može kateheta/histica uvažavati posebno da bi mogao/la biti što bolji odgajatelj u vjeri, možemo se osloniti na neke misli Fr. W. Foerstera.

Fr. W. Foerster o tri obuhvatnosti svakog uspješnog odgoja

Veliki, međunarodno poznati i priznati pedagog i mislilac Fr. W. Foerster (1869–1966) svoja je izuzetno bogata iskustva i spoznaje u svojoj visokoj starosti, kada se približavao 90. godini, objedinio u knjizi *Die Hauptaufgaben der Erziehung* (Glavne zadaće odgoja).²² Ovdje na prvom mjestu govori o tome kako je u današnje vrijeme vrlo potrebno pravilno oblikovanje ljudskog karaktera. Pogotovo danas nedostaje – tako kaže – snažnih prirodnih imperativa, religioznih uzora i uvjeravajućih primjera samodiscipline. Za djelotvorno oblikovanje karaktera potrebno je uvažavati tri glavna uvjeta ili obuhvatnosti.

a) Ponajprije odgajatelj mora biti *realist*. To znači: mora imati pred očima „materijal“, predmet svakog odgoja, to znači ljudsku prirodu kakva uistinu jest, bez zasljepljivanja. Tako će odgojna sredstva uvijek prilagođavati istinskom stanju učenika. Danas mnogim ljudima taj realizam potpuno nedostaje; iz toga proizlaze najpresudnije odgojne pogreške i gorki plodovi takvih pogrešaka. „Ta ako je čovjek jednom izgubio Boga, vječno svjetlo koje svijetli u sve njegove ponore, svjetlo koje čovjeku nesmiljeno postavlja pred oči svu njegovu pustoš, ali mu istovremeno pokazuje spasonosni izlaz iz tog stanja, onda takav čovjek uopće ne može drugačije već da iz samoga sebe i iz 'svoje' napravi sama božanstva. Ne želi uopće vidjeti, kakvo je zmijsko gnijezdo ljudsko srce i koliko je strašno ozbiljnog svladavanja potrebno, koliko milosti i smilovanja da dođe do izražaja viši život.“²³ Odgajatelj koji ne uvažava ovo istinsko ljudsko stanje ne može pravilno i uspješno odgajati.

²² Fr. W. Foerster, *Die Hauptaufgaben der Erziehung*, Herder, Freiburg i. Br. 1959, 176 str.

²³ Fr. W. Foerster, nav. dj., 2, 6–8.

b) Isto kao što je potrebno poznavanje „materijala“ odgoja, znači istinskog stanja ljudske prirode, važno je i potrebno *poznavanje ideala*. Odgajatelj mora imati pred očima nesumnjiv, čvrst i univerzalan cilj odgoja. Drugim riječima: precizno mora znati u kojem smjeru da odgaja i upućuje učenika. Samo odgajatelj koji zna za koji cilj mora odgajati oblikovat će, odnosno pomoći će oblikovati karakterne ljude koji znaju kamo da usmjere svoj život. „Nekada je odgajatelj imao u biti samo zadaću da određeno kulturno nasljedstvo pedagoški prenosi dalje. Danas se odgajatelj toliko puta vrti kao u začaranom krugu i pita: Što je istina? No s Pilatovim pitanjem čovjek ne može odgajati ni sebe ni drugoga. Gdje ostaje prodorna i očaravajuća veličanstvenost ideala, uzora, ako je svaka prirodnost tek proizvod vremena i umire s vremenom? Mladi čovjek kojemu nude takvu relativnu etiku osjeća strahotu prolaznosti koja se uzdiže. I govori si: Ako danas dolazi na red nova prirodnost i sutra još novija, čemu da još uopće svladavam svoje strasti i želje? Zbog klimavih mišljenja neću na sebe prihvaćati žrtve.“²⁴

Živimo u vremenu prekrajanja svih čvrstih istina i svih zahtijevajućih činjenica. Kako da odgajateljev posao bude uspješan ako nema nikakve sigurnosti u vezi s ciljem odgoja? Kakva bijeda izvire iz ovoga za voljni život ljudi, za ljudsku volju, najrazlučnije je označio Nietzsche provalom sljedećih riječi: „Nema ničega što bi po sebi naređivalo: Moraš, to moraš — kaos najbliže — oh to je nesnosno!“ Ove riječi navodi Foerster.²⁵ Slične izraze želje za imperativima, pa čak i u negativnom obliku, u obliku zabrana, nalazimo često i kod današnjih mladih ljudi u okružju najvećeg permisivizma. Tako čitamo u vezi s američkim prilikama u odnosu prema spolnosti kako je „u razgovoru o seksualnom životu mladih neka djevojka na američkoj televiziji izjavila da mlade u suvremenom društvu najviše zbunjuje to da nema nikoga tko bi imao hrabrosti reći 'ne'.“ I izvjestitelj o tome zaključuje: „Seksualna sloboda koju zastupa javno mnijenje mnogim ljudima ne donosi osjećaj slobode već ih ispunjava strahom i nesigurnošću.“²⁶

Foerster na gore navedenom mjestu nastavlja: „Takav mladi čovjek u najvećoj dubini duše

zavidi onome tko još može vjerovati jer njemu Krist daje nepokolebljivu sigurnost kad kaže: 'Nebo i zemlja će proći, ali moje riječi neće proći.'“ I upravo taj nadvremenski posjed je ono za čime duše već odavno čeznu. Moramo čak reći da se težnja za time javlja još u egipatskim piramidama, u tamnoj težnji za neporušenim temeljima usred pješčanosti života koji izmiče u vremenu. „U Kristu je ispunjena sva žudnja za vječnim i istinitim temeljem. Upravo zato karakternost teži iz svog najdubljeg životnog instinkta ka kršćanskoj istini. Jer oblikovanje karaktera je ipak pobjeda apsolutnog nad relativnim, kategoričnog nad promjenjivim. I središnja zabuna mnogih modernih pedagoga je u tome da ne uviđaju da čovjek ne može povući druge iz njihovog kaosa dok sam sebe ne spasi iz klimavog stanja subjekta na čvrsto tlo objektivnosti. Onaj tko misli da će moći svojim umirućim promjenjivostima oblikovati karaktere, taj nema pojma o biti i temelju odgoja.“²⁷

„Ponosni smo na 'stoljeće djeteta' jer raspravljajući o metodi posvećujemo više razmišljanja nego sva stoljeća prije nas. Ali zaboravljamo da smo unatoč tome u pogledu odgojne snage siromašniji nego oni, jer ono što najbolje odgaja nije umirući subjekt, usprkos svem raspolaganju metodikom, već neumiruća istina koja nas jedina može osloboditi od prevlasti subjektivnosti. I pojedinac i njegova metodika postaju pedagoška snaga samo u onoj mjeri u kolikoj je pun te istine i oprošten samoga sebe. Što nam npr. vrijedi najljepša spolnopedagoška metodika ako su na području spolnosti razbijena sva čvrsta načela, tako da odgajatelj bez jasne orijentacije klimata ovamo i onamo između duha i prirode? Daleko u najvećem dijelu naše seksualno-pedagoške književnosti nije duh taj koji odozgo, iz svojih životnih zakonitosti, postavlja prirodi njenu mjeru i njene granice; suprotno, priroda je ona koja iz svojih kaotič-

²⁴ Isti, nav. dj. 8.

²⁵ Isti, nav. dj. 8.

²⁶ Nav. J. Pucelj, Kristjan pred izzivom spolne revolucije, u: Kristjanova obzorja 3 (1988) 219–230, ovdje 220.

²⁷ Fr. W. Foerster, nav. dj., 8 sl.

nih pokreta i sila pravi novu etiku.

Nesumnjiva istina je nestala — ovdje se usuđuje dogmizirati iz svojih skrivenih kutova ono što je sumnjivo, i to počinje određivati okus i prirodnost: prevlast nad životom ljudi dolazi odozdo umjesto odozgo.

Starija generacija nevjernika rijetko spoznaje kako mnogo hrane ona sama još dobija iz stare religiozne čvrstine prirodnih istina; ne pita se odakle da mlada generacija postigne čvrstinu naravi kad iza zahtjeva koje joj postavljaju stoji samo još slučajni umirući subjekt čiju posve subjektivnu etiku potiču opet drugi subjekti.²⁸

Dobar primjer tim Foersterovim razmišljanjima daje slavni ruski pisac Tolstoj kad kaže: „Pokušaj kako utemeljiti narav (karakter) bez religije, slični su ponašanju djeteta koje želi presaditi biljku koja mu se sviđa, i tada njen korijen, koji mu se čini nekorisnim, otrgne te posadi biljku bez korijena u zemlju. Bez religiozne podloge ne može postojati istinska naravnost, kao što bez korijena ne može postojati prava biljka.”²⁹ Naravno, biljka će još neko vrijeme biti zelena i rast će i bez korijena, no samo još neko vrijeme.³⁰

c) Treći glavni uvjet djelotvornog odgoja je: *odgajatelj samoodgoj*. Foerster o tome kaže: „Još nikad nije bilo razdoblja u kojem su ljudi toliko govorili o odgoju i pri tome tako zaneimali najdublje osobne pretpostavke i uvjete za bilo kakvu odgojnu snagu kao što je to u sadašnjosti. Ponekad čovjek upravo osjeća kako je silno pedagoško nastojanje današnjeg čovjeka više samoprijevara, bijeg pred spoznajom, da nije sam sa sobom na čisto, da nije mogao spasiti vlastitu dušu pa se zbog toga trudi da spasi drugoga. Moderni odgajatelji pronalaze uvijek nove i sve uvjerljivije metode da spriječe greške i slabosti omladine. No pri tome previše zaboravljaju na sljedeće. Utjecaj određenog čovjeka na druge nije toliko rezultat tehnike govora i navikavanja već prije svega snažnog duševnog stanja, organiziranog unutrašnjeg života; samo na toj osnovi — iz organiziranog unutrašnjeg života — moguće je zaista djelotvorno i umirujuće utjecati na neuređen život nekog drugog. Samo ono što odgajatelj izbora i pridobije sam sebi, pridobit će i prirodnoj naravi svog šticećenika. Ne ono što smo govorili preko dana,

već ono što smo sami sebi izborili u noćima bez sna, ono što smo unutrašnje dosegli — to ima prodornu snagu koja je na raspolaganju onome koji odrasta. Danas od silnih pedagoških nastojanja zaboravljamo da najznačajnija odgojna metoda nije neposredna već posredna, to znači ona kod koje volju koja oblikuje i obnavlja najprije okrećemo sami prema sebi i svojim vlastitim unutrašnjim suprotnostima, i tek onda prema omladini.”³¹ Tako govori Foerster o odgoju općenito.

Primjena Foersterovih teza na katehetskom djelovanju

Na svoj način vrijede tri osnovne Foersterove misli o odgoju i u vezi s katehetskim nastojanjima odgoja u vjeri i za život iz vjere. Navedimo od svega što bi trebalo reći bar ponešto.

a) Najprije je tu realistički pogled na čovjeka kojemu je namijenjen katehetski odgoj. — Foerster je posebno naglašavao značaj uvažavanja učenja o istočnom grijehu. Godine 1911. je nekim predavanjima o tome u Švicarskoj pobudio takvu pažnju svjetske javnosti da je u redovima pedagoga posvuda došlo do burnih rasprava. Kateheza sigurno mora uzeti ozbiljno i učenje o istočnom grijehu i njegovim posljedicama. Posljednjih desetljeća su ponegdje čak i katolici htjeli to nekako zaobići, ako ne drugačije onda takvim objašnjenjima koje nije moguće uskladiti s obvezujućim učenjem Crkve. Neki danas ustanovljuju da je ponegdje u Crkvi praktički nastupio nekakav pelagianizam. Pelagij je zamislio čovjeka tako dobrog i smirenoga da ga već sama spoznaja može nagnati do-

²⁸ Isti, nav. dj. 8 sl.

²⁹ Fr. M. William, *Unser Weg zu Gott Ein Buch zur religiösen Selbstbildung*. Neue Aufl., Tyrilia—V., Innsbruck 1956, 339.

³⁰ Usp. Prešernov sonet:

Hrast, ki vihar na tla ga zimsko trešne,
Ko toplo sonce pomladansko seje,
Spet ozelenel sem ter tja bo veje,
Naenkrat ne zgubi moči poprešne;
Al vendar zanjga ni pomoči rešne;
Ko spet znebi se gozd snega o deje,
Mladik le malo, al nič več ne šteje,
Leži tam rop trohljivosti požrešne...

³¹ Foerster, nav. dj., 9 sl.

brome ili odvratiti od zla (također je zamislio čovjek stvorenog, ustvari, samo za prirodni cilj). Zato je Pelagij naglašavao, zapravo, samo značaj Kristova učenja i uzora, kao da je već time dovoljno učinio za naše spasenje. Sv. Augustin je protiv Pelagija izrekao: „To je strašan i skriven virus vaše hereze (krivovjerstva), jer je prema vašoj tvrdnji Kristova milost postojala u njegovom uzoru, a ne u darovanju njega samoga nama.“³²

I kod nas tu i tamo nailazimo na kršćane koji Kristovo spasenje vide prejednostavno, tek u njegovom učenju i uzoru, tako da se čovjek oponašanjem Isusovog primjera i ponašanjem prema njegovom učenju može konačno spasiti sam. Ti ljudi – i možda smo im u nekoj nijansi slični i mi – ne vide silnu veličinu čovjekove pozvanosti kakvu nam razotkriva Kristova tajna, i već zbog toga i nemaju osjećaja za dubinu ljudske slabosti i grešnosti. Iz takvog pelagianistički nadahnutog gledanja izvire osim drugoga i potcjenjivanje ozbiljnog molitvenog i sakramentalnog života i ujedno zaboravljanje na sve ono što je Isus rekao o potrebi čovjekovog zatajivanja samog sebe, i o pšeničnom zrnu koje mora umrijeti da ne ostane samo i bez plodova.

Naravno da je u spasiteljskom Božjem planu izvanredno važan i Isusov nauk i uzor. Ipak to treba uključivati i samu Kristovu osobu i u „neshvatljivo bogatstvo“ (usp. Ef 3,8; 1,3–10. 17–23) unutrašnjeg Božjeg života koje je u Kristu ponuđeno svim ljudima. I nikada ne smijemo previdjeti da spasenje bitno sadrži i negativni vid: oslobođenje iz porobljavajuće snage grijeha i njegovih posljedica, pobjeda nad smrću koja je znak i posljedica grijeha, pobjeda koju čovječanstvo ne može izboriti samo već „nam ju daje Bog po našem Gospodinu Isusu Kristu“ (1 Kor 15,27).

Odgov i samoodgov nužno su osuđeni na neuspjeh ako ne računaju ozbiljno i s učenjem o istočnom grijehu i njegovim posljedicama, a time ujedno i s nužnom potrebom za onim svladavanjem samog sebe o kojemu toliko puta govori Sveto pismo Novog zavjeta. Neodgovorno bi bilo da prešutimo Isusovu riječ o križu kojeg treba svaki dan staviti na leđa (zapravo svakom čovjeku a ne samo svjesnom Kristovom učeni-

ku), i da samo tako općenito postavimo npr. tvrdnju: „Ako se samo malo potrudiš, spasićeš se!“ Time bismo mogli dati povoda za strašne životne tragedije.

Time nije rečeno da neki kateheta pelagijanac mora postati pesimistički janzenist ili luteranac. Ta isti apostol Pavao, na čije se tvrdnje o snazi grijeha oslanja crkveno učenje o istočnom grijehu i njegovim posljedicama, još neusporedivo više naglašava veličanstvenu i pobjedonosnu snagu Kristove milosti.

Obostrani pogled Pavlovog nauka, kao i učenje cjelovitog svetopisamskog otkrivenja, dobro uvažava Drugi vatikanski koncil kad u 13. članku Pastoralne konstitucije o Crkvi u današnjem svijetu kaže: „Čovjek, utemeljen od Boga u pravednosti, no pod utjecajem Zloga, već je na početku povijesti zloupotrebljavao svoju slobodu dižući se protiv Boga i želeći da svoj cilj postigne izvan Boga. Iako su upoznali Boga, nisu mu iskazali zahvalnosti kao Bogu... nego je potamnijelo njihovo nerazumno srce i klanjali su se i iskazivali štovanje stvorenju mjesto Stvoritelju. To što doznajemo po božanskoj objavi slaže se i sa samim iskustvom. Ako, naime, čovjek pogleda u svoje srce, nalazi da je sklon na zlo i uronjen u tolike jade, koji ne mogu potjecati od njegova dobrog Stvoritelja. Ne htijući često priznati Boga kao svoje počelo, čovjek je poremetio i dužno usmjerenje prema svom posljednjem cilju i ujedno sav sklad sa samim sobom, s drugim ljudima i svim stvorenjima.

Tako je čovjek u samom sebi podijeljen. Zbog toga sav život ljudi, i pojedinaca i skupina, pruža sliku borbe, i to dramatične, između dobra i zla, između svjetla i tame. Štoviše, čovjek otkriva da je nesposoban da sam od sebe uspješno suzbija nasrtaje zla, tako se svatko osjeća kao okovan verigama. No sam je Gospodin došao da oslobodi čovjeka i da ga ojača, obnavljajući ga iznutra i izbacujući napolje „kneza ovoga svijeta“ (usp. Iv 12,31) koji ga je držao u ropstvu grijeha. A grijeh umanjuje samog čovjeka sprečavajući ga da postigne svoju puninu.

³² „30-giorni“ VI (11. 11. 1988) 3 (Uvodnik „Apparenza e realta“).

U svjetlu te objave nalaze svoj konačan razlog i uzvišeni poziv i duboka bijeda što je ljudi doživljuju.”

Koncilsko učenje dakle ne zatvara oči pred zlom; ipak jasno zna: „Ali gdje se umnožio grijeh, nadmoćno izobilova milost” (Rim 5,20). „Nužda i dužnost uistinu nagone kršćanina da se kroz mnoge nevolje bori protiv zla i da podnese smrt. Ali pridružen pashalnom misteriju, kao što je suobličan Kristu u smrti, tako, nadom ohrabren, ide u susret uskrsnuću... Po Kristu i u Kristu razrješuje se zagonetka boli i smrti koja nas, izvan njegova Evanđelja, satire. Krist je uskrsnuo, svojom je smrću uništio smrt i darovao nam život da, kao sinovi u Sinu, vičemo u Duhu: Abba, Oče.” (CS 22).

Naravno da je potrebno – još ćemo jednom naglasiti – paziti i na sljedeće: i pri najrealističnijem uvažavanju zla u čovjeku i izvan njega kateheta ni svojim mišljenjem ni ponašanjem, ni govorom ne smije u vjeroučenicima nikada ostaviti dojam kao da je Evanđelje žalosna vijest, a ne radosna spasiteljska spoznaja. Pri kraju Apostolske pobudnice o evangelizaciji papa Pavao VI. još jednom sažima ono što je značajno za svakog evangelizatora, za svakog katehetu: „I neka svijet našeg vremena koji traži, sad u tjeskobi, sad u nadi, uzmogne primiti Radosnu vijest ne od tužnih i malodušnih, nestrpljivih i tjeskobnih navjestitelja nego od službenika Evanđelja čiji život izžaruje žarom, koji su prvi u sebe primili Kristovu radost i koji dragovoljno na kocku stavljaju svoj život da bi Kraljevstvo bilo naviješteno i da bi se Crkva zasadila usred svijeta” (EN 80).

b) Na drugom mjestu govori Foerster o idealu i cilju odgoja. Pri katehezi bi se silno griješilo o čvrstu sigurnost u vezi s ciljem i bitnim sredstvima koja su potrebna za postizanje tog cilja kad bismo se umjesto na učenje one „Crkve živoga Boga” koji je „stup i temelj istine” (1 Tim 3,15) htjeli oslanjati na neproverene tvrdnje takvih egzegeta koji se ne žele držati smjernica Crkvenog učiteljstva i čije tvrdnje dublja znanstvena egzegeza sama često kasnije proglašava preplitkima i u cijelosti pogrešnima.

U CT 61 čitamo: „Kada su teolozi i egzegete svjesni utjecaja svojih istraživanja za katehet-

sku pouku, dužnost im je da posebno paze da ljudi ne uzimaju kao sigurnu istinu ono što su još uvijek samo mišljenja i diskusije stručnjaka. Katehete će sa svoje strane birati mudro na polju teološkog istraživanja ono što može osvijetliti njihovo vlastito razmišljanje i naučavanje, hraneći se s istih izvora istine kao i teolozi u svjetlu Učiteljstva. Nastojat će da ne uznemiruju duhove djece i mladih u tom stupnju kateheze raznim nestabilnim mišljenjima, bespredmetnim pitanjima i neplodnim diskusijama koje je sveti Pavao često osuđivao u svojim pastoralnim poslanicama.” I CT nastavlja riječima koje smo danas već čuli: „Najdragocjeniji dar koji Crkva može dati modernom svijetu u ovom smučenom i zabrinutom vremenu je da u njemu izgrađuje kršćane, čvrste u bitnome, te ponizno sretne u svojoj vjeri. Kateheza će ih tome naučiti i sama će se najprije time okoristiti: ‘Čovjek koji želi shvatiti sam sebe dubinski – ne prema neposrednim, nepotpunim, često površnim i prividnim kriterijima i mjerilima svoga bića – mora se približiti Kristu sa svojim nemirima i nesigurnostima, pa i sa svojim slabostima i grijehom, sa svojim životom i smrću. On mora, da tako kažem, ući u Njega cijelim svojim bićem, mora si ‘prisvojiti’ i primiti u sebe čitavu njegovu stvarnost Utjelovljenja i Otkupljenja da nađe samoga sebe’.”

Kad H. U. von Balthasar govori o tom pitanju, izričito priznaje da se pri katehezi treba obazirati i na egzegezu: jer „kateheza može teći samo kao jedinstvo informacija i ispovijedanja vjere, kao što nas uči dvijetisućljetno predanje. Kateheza mora za to dvoje otvarati oči i naviknuti vjeroučenike da vide pojavu koja postavlja zahtjev našem životu kao cjelini... Kateheta se mora... osloniti na dobru teologiju, na takvu koja se ne gubi u beskrvnim neplodnim spekulacijama, no i na takvu koja ne prešućuje zbog mode ili polemike bitne vidike... Unutar bitnih elemenata ne postoji nikakva ‘hijerarhija istina’ koja bi dozvoljavala potlačiti i izgladiti ono što je neugodno. Samo je neokrnjena cjelina otkrivenja prihvatljiva, i to za svaki položaj i generaciju. Samo ta cjelina daje dovoljan odgovor na najstarija i najnovija čovjekova pitanja: odakle i kamo.”³³

Naravno, kateheza se odnosi na nešto što

čovjeka pogađa cjelovito i u njegovom najdubljem dnu ličnosti, u njegovom „srcu“. Zato mora pri prihvaćanju otkrivenja sudjelovati ne samo razum već i volja, a pogotovo djelovanje Božje milosti, nadahnjivanje i rasvjetljavanje koje dolazi od unutrašnjeg Učitelja, od samoga Duha Svetog. Ovdje vrijedi riječ bl. Pascala: „Dovoljno je svjetla za onoga koji hoće, dovoljno tame za onoga koji neće!“ Kad čovjek dođe do vjere i ustraje u čvrstoj i živoj vjeri, ne smije se zaustavljati kod čisto teoretskih istina kakvih nema u otkrivenju jer one su sve sadržane u samo jednoj oslobađajućoj i spasiteljskoj istini koja je Krist sam (usp. Iv 14,6; 8,32). Balthasar kaže: „Isus zove učenike da idu za njim. ‘Dođite i pogledajte’, kaže prvoj dvojici. Prvo je da dođete, da se pokrenete, razgibate, onda će vam biti omogućen pogled. Ostavite sve i idite za mnom: to je način kako je vama moguće držati se mene, moje riječi, Boga. Samo statičnim govorenjem ‘Gospodine, Gospodine!’, ništa nećete postići. Samo dinamikom hodanja koje se ničeg ne prima, koje ne gleda unatrag, koje se ne oprašta od svog doma – samo tako postavljate svoju kuću na stijenu. No ja nisam kuća u kojoj se čovjek može ugodno nastaniti, već ‘put’ koji treba prehodati, put koji izlazi od Oca i ide Ocu, put kojim idem s takvima koji pitaju za mene i traže me – kao na primjer učenici na putu u Emaus – put koji je gibanje kroz prostor i vrijeme, ‘pesah’ ili ‘pasha’, prolaz, i koji upravo tom dinamikom u vremenu otkriva nešto od vječne živosti Boga. Kao put sam život i konačno istina koje se nije moguće držati odvojeno i otrgnuto od živosti života i putovanja... Samo u toj razgibanosti je čvrsta sigurnost kakvu daje ‘put’. Ako istinski idemo tim putem, tada nas taj put ne ostavlja, iako koji puta na njemu klonemo.“³⁴

c) Na trećem mjestu Foerster tvrdi: Najvažnija odgojna metoda nije neposredna, već posredna, ona kojom se odgajatelj obraća prvenstveno sebi. To vrijedi na svoj način i za katehetski odgoj. Posvetimo ovome treći dio našeg razmišljanja.

Kao što smo već gore vidjeli po tvrdnji CT „pedagogija vjere“ i „odgoj u vjeri“ je nešto što spada u katehetsku djelatnost (CT 38 i 58). Isti dokumenat kaže da možemo katehezu općenito označiti kao „Odgoj djece, omladine i odraslih u vjeri“ (CT 18,4). Na istoj je liniji tvrdnja koja katehezu označava kao „sastavni dio ili vid evangelizacije“ (CT 26). I sasvim u smislu treće Foersterove CT naglašava da bi takav katehetski odgoj u vjeri, odgoj koji znači „uvođenje u cjeloviti kršćanski život“ (CT 33,1), zaista uspio, potrebno je najviše pobri- nuti se za to da kateheta sam zaista živi iz vjere. Za uspješnost katehetskog posla presudno je svjedočenje života iz vjere, svjedočenje onih koji neposredno katehiziraju, kao i drugih kršćana u okolini vjeroučenika. Značaj takvog svjedočenja naglašava CT vrlo često i posebno živo (usp. CT 18; 24; 26; 37; 43; 57; 67; 72; 4.5). Prvenstvenost svjedočenja životom iz vjere mnogo puta naglašava i Apostolska pobudnica o evangelizaciji pape Pavla VI. Ovdje stoji između ostalog i ovaj bogati tekst o kojem je vrijedno uvijek ponovo razmisliti: „Evangelje mora najprije biti razglašeno svjedočenjem. Eto, usred ljudske zajednice u kojoj žive, neki kršćani ili skupine kršćana očituju svoju sposobnost shvaćanja i prihvaćanja, svoje zajedništvo života i sudbine s drugima, svoju uzajamnost u nastojanjima svih za sve što je dobro i čestito. Oni k tome posve jednostavno i neusiljeno zračče svoju vjeru u vrednote koje su iznad uobičajenih vrednota i svoju nadu u nešto što se ne vidi, o čem se čovjek po sebi ne bi usudio ni sanjati. Takvim svjedočanstvom bez riječi kršćani u srcima onih koji ih vide kako žive neodoljivo izazivaju pitanje: Zašto su oni takvi? Zašto provode takav život? Što ih – ili tko ih nadahnjuje? Zašto su među nama? – Već je takvo svjedočenje šutljivo ali vrlo snažno i djelotvorno razglašivanje Radosne vijesti. To je prvi

³³ H. U. von Balthasar, Ali kateheza temelji na veri/ali teologiji?, u: BV 43(1983) 332–338, ovdje 337 sl.

³⁴ H. U. von Balthasar, Živeti iz posljednjih globin, Koper 1986, 88.

korak u evangelizaciji. Tu su i prva pitanja koja će možda postaviti mnogi nekršćani, bilo da se radi o ljudima kojima Krist nikada nije naviješten, bilo o krštenim ljudima koji ne prakticiraju, koji žive unutar kršćanstva ali ne i prema kršćanskim načelima, ili pak o ljudima koji traže – ne bez patnje – nešto ili Nekoga koga naslućuju iako mu ne znaju ime. Pojavit će se zatim druga, dublja i privlačnija pitanja izazvana tim svjedočanstvom koje znači prisutnost, sudioništvo, uzajamnost i koje je u evangelizaciji bitni, općenito sasvim prvi element.

S obzirom na tu vrst svjedočenja, svi kršćani su pozvani i pod raznim vidovima mogu biti pravi navjestitelji Evanđelja. Pomišljamo naročito na odgovornost s obzirom na migrante u zemljama koje ih primaju" (EN 21).

U poglavlju „Putovi evangelizacije“ u istom dokumentu Pavao VI već odmah na početku opet postavlja „svjedočenje življenjem“ na prvo mjesto kad kaže: „Ponajprije, bez ponavljanja onoga što smo već rekli, istaknimo slijedeće: Crkvi je prvo sredstvo evangelizacije svjedočanstvo izvornoga kršćanskog života predanog Bogu u zajedništvu koje ništa nije kadro uništiti i ujedno, u bezgraničnoj revnosti, predanog bližnjemu. 'Suvremeni čovjek radije sluša svjedoke negoli učitelje – rekli smo nedavno skupini laika – ili ako sluša učitelje sluša ih zato što su svjedoci.' Dobro je to izrazio sv. Petar podsjećajući koliki je čar čista i smjerna života 'koji bez riječi pridobiva čak i one koji su neposlušni Riječi'. Crkva će dakle evangelizirati svijet ponajprije svojim ponašanjem, svojim životom, tj. življenim svjedočanstvom svoje vjernosti Gospodinu Isusu, svjedočanstvom života i predanosti, slobodom pred silama ovog svijeta, jednom riječi svetošću" (EN 41).

Kao što smo vidjeli Foerster naglašava: Snaga i djelotvornost odgoja je u prvom redu i najodlučnije ovisna o odgajateljevoj ličnosti, o njegovoj čvrstoj naravi, o tome da li sam (i onda kad ga nitko ne vidi) ispunjava ono što bi htio postići od onih koje odgaja. Uz neke razlike koje slijede iz različitosti područja vrijedi to Foersterovo načelo u punoj mjeri i zapravo još i više i za katehetski posao. Ako želi da njegova nastojanja urode što istinitijim i trajnijim plodovima, mora se najviše truditi da ka-

tehizira pogotovo svojim cijelim, pa ma kako skrivenim životom. Papa Pavao VI govori o evangelizaciji i katezezi „živim svjedočenjem svetosti“, a naslov dijela našeg razmišljanja govori o „duhovnoj ličnosti“ katehete, što je u biti isto. Reći ćemo sada najprije nešto o tome što nam znači „duhovna ličnost“; zatim ćemo se zadržati na pet osnovnih usmjerenosti naravi koje ocrtava poznati kršćanski mislilac Dietrich von Hildebrand.

„Koji se daju voditi Božjem Duhu...“

U svom osnovnom dokumentu, u Dogmatској konstituciji o Crkvi, II. vatikanski koncil od osam poglavlja cijelo peto poglavlje posvetio „pozvanosti svih ka svetosti u Crkvi“. Izvanredna biskupska sinoda, sazvana 1985. u znak sjećanja na 20. godišnjicu zaključka II. vatikanskog koncila, morala je ustanoviti da je u pokoncilskom vremenu jedna od najzanemarenijih točaka koncilskog učenja ostala upravo pozvanost svih kršćana na svetost. Ta je pozvanost isto što i pozvanost na istinski „duhovni“ život. Pri tome je „duhovnost“ uzeta u značenju jedne od središnjih tvrdnji sv. Pavla: „Svi koje vodi Duh Božji sinovi su Božji“ (Rim 8,14). Taj Pavlov nauk ponovo navodi i Koncil kada npr. kaže: „U različitim načinima života i uz razne zadatke ostvaruju jednu samu svetost svi koji se daju voditi Božjem Duhu i koji u poslušnosti nebeskom Ocu u duhu i istini mole Boga Oca, idu za Kristom, jadnim, poniznim i natovarenim križem da bi zaslužili dioništvo pri njegovom spasenju. No svatko mora u skladu sa svojim vlastitim darovima i zadaćama bez oklijevanja ići naprijed putem žive vjere koja budi nadu i djeluje putem ljubavi“ (CS 41,1)

Jedan je svećenik u razgovoru o pozvanosti na svetost rekao: „Ne radi se o tome da je svećenik ili uopće kršćanin svet, već o tome da je normalan!“ Kao da bi htio presresti tu na pola šaljivu i na pola istinitu pomisao, Koncil naglašava da kršćani upravo „tom svetošću i u zemaljskom društvu pridonose tome da život postaje ljudskiji“ (CS 40,2). Drugdje Koncil napominje: „Tko god slijedi Krista, savršenog čovjeka, i sam postaje više čovjekom“ (CS 41,1). I opet drugdje: „Krist, koji je svojim us-

kršnućem postavljen za Gospodina i kome je dana sva vlast na nebu i na zemlji, snagom svo- ga Duha već djeluje u srcima ljudi. U njima ne budi samo želju za budućim vijekom nego tako- đer samim time nadahnjuje, pročišćuje i učvrš- ćuje ona velikodušna nastojanja kojima se ljudska obitelj trudi da poboljša životne uvjete i da tom cilju podloži svu zemlju" (CS 38,1).

Već sama riječ „kršćanin“ upozorava, za- pravo, najprije na Duha Svetog. „Kršćanin“ predstavlja nekoga tko je „pomazan“ Duhom Svetim, u svojoj biti (i potom i djelatnosti) preplavljen njime. Veliki, prvenstveni „Poma- zanik“ bio je i jeste Isus, utjelovljeni Sin Božji, odavno obećani „Mesija“ (Pomazanik). Od nje- ga primaju „pomazanje“ Duhom Svetim Isusovi učenici koji se ne zovu možda „isusovci“ već „kršćani“.³⁵ „Ta u jednom Duhu svi smo u jedno tijelo kršteni“ (1 Kor 12,13). Kršćanin je po nutrini pozvan tome da bude „duhovni čovjek“, „duhovna“ ličnost, čovjek koji bi trebao živjeti „duhovni“ život, život iz Božjega, iz Kristovog Duha (usp. Gal 6,1; 1 Kor 2,14.15; Rim 8,9–16), „novi“ život u kojemu bi se tre- bali što više uvažiti „plodovi Duha“ kako ih na- vodi sv. Pavao: „Ljubav, radost, mir, velikoduš- nost, uslužnost, dobrota, vjernost, blagost, uz- držljivost“ (Gal 5,22). Kršćanska je egzistencija dakle bitno „duhovna egzistencija“, to znači život iz (Kristovog) Božjeg Duha, na što upuću- je i Pavlov izraz za kršćansku bit „u Kristu“.

Prema običnom izražavanju to je „život u posvećujućoj milosti“. U pogledu dragocjenosti toga veliki učitelj duhovnog života, učitelj u teoriji i praksi, Joseph de Guibert (1877–1942) kaže: „Ako nismo uvjereni da je jedna sama Zdravomarija koju sirota, neškolorana seljanka moli u stanju posvećujuće milosti vrednija od slavnog djela koje u stanju grijeha izradi umjet- nik ili genijalni literat, beskorisno je ići dalje.“³⁶ Toma Akvinski ne misli ništa drugačije kad na- izgled hladno ustanovljuje: „Vrijednost milosti jednog samog čovjeka veća je od prirodne vri- jednosti cjelokupnog svemira.“³⁷ I sv. Ivan Zla- tousti upućuje na isto kad početkom 5. stoljeća udovici Olimpiji, potpuno zbunjenoj zbog straš- nih odnosa i zbrke nastale u Carigradu, piše: „Samo se jednog treba bojati, Olimpija, samo jedna opasnost nam prijeti: grijeh. Tu sam ti

riječ neprestano ponavljao. Sve je drugo prazna bajka...“³⁸

Teologija zajedno sa sv. Tomom kaže da je posvećujućoj milosti uvijek pridružena njena „pratnja“. To su najprije tri „Božje kreposti“ koje čovjeka usmjeravaju neposredno Bogu i imaju za svoj smjer Boga samoga, tako da na početni način već sad spremaju čovjeka za dio- nika Božje istine i svjetla, Božje svemogućno- sti i vjernosti te Božje ljubavi. U pratnju Božje milosti spadaju i moralne kreposti koje uređu- ju čovjekovu djelatnost naravi. Među njima su pogotovo takozvane glavne kreposti: razum, pravednost, srčanost i umjerenost. Nazivamo ih glavnima zato jer su potrebne za pravilno iz- vršavanje svih drugih kreposti, čak Božjih kre- posti vjere, ufanja i ljubavi, kad se radi o pita- nju kako i u kom smjeru da ih usmjeravamo u sasvim određenim okolnostima svog svakidaš- njeg života. Naravno, te su kreposti kako „Bož- je“, tako i „prirodne“ (glavne i druge), najprije u čovjeku kao nekakvi nastavci koje bi čovjek, sudjelovanjem s Božjom milosti prihvaćajući prosvjetljenje i nadahnuće Duha Svetog, trebao sve više i više razviti. U pratnju posvećujuće mi- losti spadaju – a to posebno ne smijemo zabo- raviti – „i darovi Duha Svetog“, o kojima kaže nekadašnji katekizam: njima nas Sveti Duh „učini voljnima da rado prihvaćamo njegove savjete i opomene te tako potpunije izvršavamo kršćanske kreposti“.³⁹

³⁵ Usp. H. Kardinal Volk, *Ihr seid eine neue Schöpfung. Nachdenkliches über Kirche, Konzilij und Oekumene*, Herder, Freiburg i. Br., 34 sl. Ovdje smo se jedva usput dotakli teme koja bi baš danas zahtijevala svu pozornost u kršćanskom životu i učenju, a pogo- tovo u katehezi. Vrijedno je dobro proučiti upravo navedeno djelo: usp. A. Strle, *Knjiga o verskem pouku u duhu drugoga vatikanskoga crkvenega zbora*, u: BV 28 (1968) 270–274; isti, „Saj še slišali nismo, da je Sveti Duh“, u: BV 28 (1968) 151–154; isti, *Slove- sni binkoštni praznik*, u. *Leto svetnikov II* (1970) 267–282.

³⁶ *Leqens de theologie spirituelle*, Toulouse 1943, 203.

³⁷ Sv. Toma Akvinski, *S. th.* 1-2, q. 113 a 9 ad 2.

³⁸ Sv. Ivan Krizostom, *Izabrani spisi I*, Ljubljana 1942, 223–233, ovdje 224.

³⁹ *Katološki katekizam*, Ljubljana 1926, br. 184. Pod br. 185–192 je jezgrovito i vrlo lijepo te sadržaj- no bogato označeno svih pojedinačnih sedam darova.

Sad sa ovog sad sa drugog gledišta više puta razmisлити o navedenom starom, ali uvijek važećem nauku o organizmu kršćansko natprirodnog života – to može biti kateheti na veliku pomoć kad se radi o tome da se više i više da voditi Duhu Svetom i da tako raste kao „duhovna ličnost“, kao „novi“, „duhovni“ čovjek. A upravo će to katehetu najbolje osposobljavati za „odgojitelja u vjeri“, odgajatelja koji bi trebao one koji su njemu predani „u Duhu Svetom voditi do ostvarenja njihove vlastite pozvanosti, te će se u smislu Evanđelja razviti do iskrene i poduzetne ljubavi i do slobode za koju nas je oslobodio Krist...“ (DV 6,2).⁴⁰

U „duhovni“ život nužno spadaju napori i za kreposti naravi. Dietrich Hildebrand kaže u svojoj poznatoj knjizi *Die Umgestaltung in Christus* (Preoblikovanje u Kristu): „Bog nas je pozvao da u Kristu postanemo novi ljudi. Krštenjem nam podaje novi, nadnaravni život. No taj život neka ne miruje samo skriveno na dnu naše duše, već neka vodi prema preoblikovanju naše cijele ličnosti. Cilj kojemu nas je u svom nedokučivom smilovanju pozvao trojedini Bog nije tek savršenost naravi koja u svojoj kvaliteti ne bi bila drugačija od prirodne savršenosti: cilj je naime natprirodna punina Kristovih kreposti u nama, takva natprirodna savršenost koja je i kvalitativno nešto posve novo u usporedbi sa svakom prirodnom kreposti.“ „Da naviještate silna djela Onoga koji vas iz tame pozva u divnom svjetlu svojemu“ (1 Pt 2,9). To je put koji vodi od primitka natprirodnog životnog početka u krštenju do preoblikovanja u Kristu – do potpune Kristove pobjede u nama, do one pobjede koja je sama svetost.⁴¹ U manjoj knjizi⁴² obrađuje isti autor pet „osnovnih usmjerenosti karaktera“ koje ćemo ovdje ukratko razmotriti. Prije no što prijeđe na pojedine osnovne usmjerenosti (ili kreposti) D. Hildebrand ustanovljuje općenito nešto na što mi svi danas nerijetko previše zaboravljamo: „Vrijednosti naravi su od svih prirodnih vrijednosti najviše. Više su od genijalnosti, bistrine i razuma i cvjetajućeg života; više od ljepote prirode i umjetnosti, više od dobrog uređenja i snage države stoje ljudska dobrota, čistoća, istinoljubivost i poniznost. Ono što postane stvarnost i obasja nas u kakvom činu opraštanja, u velikodušnom odrica-

nju, u gorljivoj nesebičnoj ljubavi, to je važnije i veće, teže i vječnije od svih kulturnih vrednota. Vrijednosti naravi su žarišna točka svijeta; nevrijednosti naravi su najveće zlo, teže od trpljenja, bolesti i smrti, teže od propasti rascvalih kultura. – To su spoznali svi veliki duhovi, već i Sokrat i Platon, koji uvijek ponavljaju da je bolje trpjeti nepravdu nego ju činiti. To davanje prednosti naravi je prije svega osnovno poimanje kršćanstva... Značajnije od svih stvaranja kulturnih dobara je bit čovjeka samoga, od naravnih vrijednosti presijana ličnost, ponizan, čisti, istinoljubivi, pravedan, čovjek koji voli.“⁴³

Pet „osnovnih usmjerenosti naravi“ obrađuje Hildebrand ovim redom: poštovanje (Ehrfurcht), odanost (Treue), svjesnost odgovornosti (Ver-

⁴⁰ Dokumenti Crkvenog učiteljstva onda, kad je govor o evangelizaciji i katezezi, uvijek na prvo mjesto postavljaju vjeru, odnosno „odgoj u vjeri“. To je u skladu s riječima prvog Isusovog javnog nastupa: „Obratite se i vjerujte evanđelju!“ (Mk 1,15). Naravno da vjera ovdje ne znači samo razumsko, teoretsko prihvaćanje nekih istina, pa makar su i otkrivene. Radi se o takvoj „poslušnosti vjere“ s kojom „se čovjek slobodno cijeli preda Bogu kad razotkrivajućem se Bogu iskaže potpunu pokornost razuma i volje i dobrovoljno potvrđuje njegovo otkrivenje“. U početnom činu vjere uvijek je uključena i (potpuna) ljubav prema Bogu, te nada i povjerenje u njega. Tridentski koncil kaže: „Vjera je početak čovjekovog spašenja, temelj i korijen svakog opravdanja“ (Denz 1532). Svakako da taj „početak“, taj „temelj“ i taj „korijen“ cijelog nadnaravnog života čovjek nikada kasnije ne smije ostaviti za sobom: bez početnih temelja kuća nijedan trenutak ne može stajati, a bez korijena drvo ne rađa plodove.

⁴¹ Dietrich von Hildebrand, *Die Umgestaltung in Christus. Über die christliche Grundhaltung*, Benzinger – V., Einsiedeln 1950, 9 st. Hildebrand je rođen 1889. u protestantskoj obitelji, a 1914 (u 25. godini starosti) postao je kršćaninom. Studirao je filozofiju kod E. Husserla i kod M. Sechlera i bio je do 1935. profesor filozofske etike u Münchenu, a od tada nadalje u New Yorku, jer pod nacizmom za njega nije bilo mjesta u domovini, gdje je dulje vrijeme izdavao časopis s naslovom „Der christliche Staat“ i u njemu zauzimao izrazito protunacistička i uopće protototalitaristička stajališta, a sve u dubokoj povezanosti s Evanđeljem.

⁴² Hildebrand, *Sittliche Grundhaltungen*, J. Habel–V., Regensburg 1969, 88 str.

⁴³ Hildebrand, nav. dj., 9 st. Kod daljnjih citata iz ove knjige odgovarajuće ću stranice navoditi u zagradama s tekstom.

antwortungsbewusstsein), istinoljubivost (Wahrhaftigkeit), dobrota (Güte).

1. Poštovanje. „Poštovanje je osnovna usmjerenost koju možemo označiti kao majku karakternog života; jer tek s njome zauzima čovjek takvo stajalište prema svijetu koje ga otvara za razumijevanje... Čovjek koji je bez poštovanja, možemo ga označiti kao obijesnoga, nesposoban je za bilo kakvu predanost i podređivanje. Takav je čovjek ili sluga prepotentnosti, one grčevite zagledanosti u svoje ja koja čovjeka zatvori u sebe i učini ga slijepim za vrijednosti...; ili je sluga strasti tako da mu je svijet samo prilika za naslađivanje“ (13).

Suprotno, čovjek koji ima poštovanja „razumije dostojanstvo i plemenitost svega postojećeg kao takvoga, vrijednost... koju ima svaki kamen, svaka voda, svaka travka“ (16). Gdje god pogledamo, gdje god da procvjeta naravni život, gdje god da prokliju naravne vrijednosti u čovjeku, svugdje je poštovanje podloga i ujedno osnovni element tog života... Poštovanje stoji kao osnovna usmjerenost naravi na početku svake spoznaje, svakog karakternog života, svake religije. Poštovanje je podloga za čovjekov pravilan odnos prema samom sebi, bližnjemu, prema svim područjima postojanja i prije svega prema Bogu“ (20 sl.).

2. Vjernost. Misli se na vjernost u širem smislu. „Ustrajnost koja tek čovjekovom životu daje njegovu unutrašnju povezanost, unutarnje jedinstvo. Samo ta čvrsta ustrajnost, čvrsto držanje istina i vrednota koje su nam se jednom osvijetlile, omogućuje gradnju ličnosti. Proticanje čovjekovog života uključuje stalnu izmjenu različitih utisaka, stajališta i činova“ (25). No kad bi postojala samo ta izmjena, čovjekov bi unutarnji život bio „bez smisla i bez sadržaja; nikakve gradnje ne bi bilo, nikakvog razvoja, a prije svega nikakve ličnosti“, jer se u čovjeku, u dubljim slojevima osobe ne bi oblikovalo nikakvo unutarnje bogatstvo (27). „Neka zvuči i te kako iznenađujuće, ipak je istina da se nestabilni ljudi nikada ne mijenjaju. Ti ljudi zadržavaju greške i odlike koje imaju u naravi, ali ne pridobivaju nikakve druge vrijednosti karaktera... A svaki samoodgoj pogotovo pretpostavlja vjernost. Tek vjeran će čovjek utiske kojima je izložen i koji su međusobno

suprotni u nutrini tako preraditi da će iz svakog utiska uzeti ono što je dobro; iz najrazličitijih životnih položaja će učiti i uz njih rasti jer u njemu mjerilo za vrijednosti ostaje stalno živo, dok slabić popušta i 'pada' sad pod jedan sad pod drugi dojam“ (34 sl.). „Bez vjernosti nema nijedne kulture, nema napredovanja u spoznajama, nema zajedništva, a prije svega nema nikakve naravne ličnosti, nikakvog rasta karaktera, nema punog unutarnjeg jedinstvenog duhovnog života i nema istinske ljubavi. S tim osnovnim značenjem vjernosti u širem smislu mora računati svaki odgoj ukoliko ne želi biti već unaprijed osuđen na neuspjeh“ (39).

3. Svjesnost odgovornosti. Ako nekoga označimo kao karakterno svjesnog čovjeka, drugoga kao karakterno nesvjesnog, imamo time pred očima u karakternom smislu temeljnu razliku. Prvi sve shvaća olako. Svoj život ne uspostavlja u cjelini i svjesno na oštrom razgraničavanju dobra i zla (43) Čovjek koji nije svjestan karakterne odgovornosti je lakomislen, neozbiljan. Najradikalniji tip te vrste je čovjek koji uopće ne mari za vrijednosti već samo za to što njega subjektivno zadovoljava. „Svijest o odgovornosti je neophodno potrebna podloga istinskog, karakternog života. Time tek dobija sve svoju punu ozbiljnost, svoju istinsku dubinu. Ipak ne smijemo tu odgovornost savjesti zamijeniti time da sam sebe smatram za moralno značajnoga i da precjenjujem svoju zadaću u svijetu. Svjesnost odgovornosti mora se baš u svemu i u cjelini zapaliti u svijetu vrijednosti i njihovih zahtjeva, u prisluškivanju onoga što je objektivno pravilno, dobro i lijepo, u spremnosti da uvijek i posvuda slijedimo poziv vrijednosti. Isto tako ta svjesnost odgovornosti nema ništa zajedničkog s onom unutarnjom prestrašenosti koja je karakteristična za skrupulanta...“ (52 sl.).

„Svjesnost odgovornosti je takvo usmjerenje koje teži u smjeru k religioznom liku svijeta. Čovjek s takvom svjesnosti odgovornosti sluti da nad nama stoji ne tek neosobni svijet vrednota već osobni sudac koji je ujedno skup svih vrednota; pred njim će se jednog dana trebati braniti. Zato je svjesnost odgovornosti, isto kao i poštovanje, podloga svake religije i svake odanosti Bogu. Njeno je značenje – kao

što to vrijedi za poštovanje i čvrstinu ili vjernost, nešto osnovno za sva područja života, za svaku istinsku spoznaju, za svaki život u zajedništvu, za svako umjetničko stvaranje, a prije svega za karakteran život, za odnos stvari prema Stvaraocu. Svjesnost odgovornosti mora zato biti jedan od glavnih ciljeva istinskog odgoja i oblikovanja ličnosti" (53 sl.).

4. Istinoljubivost ili iskrenost. I ona spada u osnovne pretpostavke karakternog života ličnosti. Neistoljubiv, lažljiv čovjek nije samo nosilac velike karakterne nevrednote, kao što je to lakom ili neumjeren, već je načet bolešću u svojoj cjelovitoj ličnosti; cjelovit karakteran život, sve što je karakterno pozitivno, kod nje ga je time ugroženo i stavljeno pod znak pitanja. Njegovo stajalište prema svijetu vrednota povrijeđeno je u svom životnom živcu... Za lažljivca je nekako cijeli svijet tek instrument za njegove ciljeve; sve što postoji tu je samo za nje ga; ako to ne može upotrebljavati, onda se ponaša kao da toga nema" (57 sl.).

Postoje tri vrste neistoljubivosti. Najprije je tu lukavi lažljivac koji se ne koleba tvrditi nešto upravo suprotno nego što jest. U drugu vrstu spada čovjek koji laže sam sebe i zato i druge. Treća je vrsta tip otuđenog čovjeka kod kojeg je cijelo biće varanje i sljepilo, tako da je nesposoban osjećati istinsko veselje, oduševljenje, ljubav. „Ona povezanost između istinoljubivosti i poniznosti koja dolazi od izraza u riječi: Poniznost je istinitost, postoji i u suprotnom redosljedu. Zaista istinoljubiv je samo onaj čovjek koji je ponizan. U svakom prepotentnom htijenju da se bude nešto drugo nego što u biti jest, izvor je svakovrsne otuđenosti" (65). „Kao i prijašnje osnovne usmjerenosti i istinoljubivost ima u sebi visoku vrijednost; isto je tako — kao i prijašnje — nezaobilazna pretpostavka za ličnost u kojoj će procvjetati punina karakternih vrijednosti. Istinoljubivost je podloga svega prisnoga, života u zajedništvu, svakog odnosa čovjeka prema čovjeku, svake istinske ljubavi, podloga prisnog upoznavanja, samoodgoja i čovjekovog odnosa prema Bogu. Još više, osnovni elemenat istinoljubivosti i iskrenosti je na poseban način usmjeren na Boga koji je pradno i pratemelj sve biti. Neistoljubivost je naime u svom posljednjem jezguru

zatajivanje Boga, bijeg od Boga. Odgoj kojemu nije do istinoljubivosti osuđuje sam sebe" (68 sl.).

5. Dobrota. „Dobrota je, takoreći, srce cijelog kraljevstva karakternih vrednota. Nije slučajnost da isti izraz 'dobar' znači i nešto što je karakterna vrednota uopće... Dobrota je 'Kernstück' cjelokupne karakternosti i ujedno njen pravi procvat. Središnji značaj dobrote je stoga sasvim druge vrste nego značaj do sada spomenutih osnovnih usmjerenosti: poštovanja, vjernosti, svjesnosti odgovornosti i istinoljubivosti. One su izrazite pretpostavke, osnove karakternog života. No dobrota nije pretpostavka već plod karakternog života; no ne jedan plod među ostalima, kao što su to krotkost, velikodušnost, darežljivost, već plod svih plodova, onaj plod u kojem cijela karakternost ima na poseban način 'vrhunac', kraljicu kreposti" (73).

Što je dobrota? Kada kažemo za nekog čovjeka da isijava dobrotu? To kažemo ako je spreman pomoći, ako je obziran i pravedan, ako je spreman prihvatiti na sebe žrtve za druge, ako oprašta nanesenu nepravdu, ako je velikodušan i pun suosjećanja. Sve su te karakteristike tek posebni oblici i posebna oblikovanja ljubavi. To nas upozorava na usku povezanost između dobrote i ljubavi. Ljubav je, takoreći, dobrota u tekućem stanju, a dobrota sama je dah ljubavi..." (74).

„Ipak neka nitko dobrotu ne zamjenjuje sa slabošću, neotpornom popustljivošću. Istinski dobar čovjek mora biti neumoljiv ako ga netko hoće odvratiti od pravog puta i ako spasenje bližnjega nalaže strogost. Tko je dobar, u njemu je nepokolebljiva snaga otpora prema svim zavođenjima i napastima. Dobrotu isto tako ne smijemo zamijeniti s dobrodušnošću (Gutmütigkeit). Dobrodušnik je popustljiv i miroljubiv iz neke lijenosti i pospanosti, dozvoljava da ga zloupotrebljavaju, a da to ne opaža; njegovo ljubazno ponašanje dolazi iz nesvjesne prirodne usmjerenosti. Dobrota pak izvire iz svjesno odgovorne ljubavi; dobrota je plamteća budnost, a nikako ne ništa ne sluteća lijenost. Dobrota je najintenzivniji karakterni život, a ne pospano raspoloženje čovjeka koji ne sluti ništa loše. Dobrota je moć, a ne slabost..." (81).

„U dobroti je svjetlost koja osobi koju odli-

kuje dobrota podjeljuje i specifično intelektualno dostojanstvo. Istinski dobar čovjek nikada nije ograničen ni malouman, pa ako je i razumski itekako nespretan i nenadaren za intelektualnu djelatnost. Čovjek u kojem nema dobrote je... naposljetku uvijek ograničen, čak glup, pa makar na intelektualnom planu pokazivao genijalnost. Dobrota – taj dah ljubavi – duša je cijelog istinski karakternog života, još i više, svakog istinskog života duše... Za dobrotu vrijedi isto što smo rekli o ljubavi: 'Tko ne ljubi, ostaje u smrti.' Dobrota u svojoj tajanstvenoj moći diže svijet iz propasti, dobrota nosi na svom čelu znak pobjede nad svakom zlobom i neredom, nad svakim neprijateljstvom i nad svakom tuposti'' (82).

Naravno da je Hildebrand – kao što se jasno vidi iz njegovih brojnih drugih knjiga i iz samog njegovog života – duhovno svjestan da se navedenih pet osnovnih karakteristika u čovjeku može razviti i životno uvažiti jedino pod neprestanim utjecajem milosti Duha Svetog i uz ponizno i ustrajno sudjelovanje kršćanina, s milošću, na putu za Kristom. To još posebno vrijedi za „dobrotu“ koju Hildebrand na kraju izjednačava s onom ljubavi kojoj sv. Pavao posvećuje znameniti slavospjev u 13. poglavlju Prve poslanice Korinćanima.

O toj dobroti, o toj ljubavi (koja u čovjeku ne može živjeti i djelovati bez Kristovog Duha i bez stanja posvećujuće milosti i njene „pratnje“) čitamo kod Madeleine Delbrel, velike „katehiste“ usred najgore ateističke okoline, riječi koje su dopuna Hildebrandovim izvodenjima i zaslužuju najveću pažnju svakog današnjeg katehete:

„Dobrota srca koja izvire od Krista, dobrota koju je Krist podario, za nevjernike je predslutnja o samom Bogu. Ta dobrota ima za nevjerno srce nepoznat okus Boga i čini to srce osjetljivim u smjeru susreta s Bogom. Za nevjernika je ta dobrota srca nešto neobično i stoji u povezanosti s apsolutno Neobičnim – onim Neobičnim što je za njega upravo Bog. Dobrota srca budi u nevjerniku svitajuće snage srca i postavlja tim snagama pitanja; to su snage koje su nevjerniku nepoznate, ali mora priznati njihovo živo postojanje. Takva dobrota srca simpatizira s onim što je u srcu nevjernoga kako najsamot-

nije, tako i najadekvatnije za namjeru da se u nutrini tajno okrene Bogu kao nečemu Mogućemu.“

ZAKLJUČAK

Došli smo do kraja našeg razmišljanja. U njemu smo usmjerili svoj pogled najprije na Boga samoga i zatim više na katehezu i njene pedagoške usmjerenosti, te konačno na sebe same koji bismo, kao katehete, trebali biti drugim odgajateljima u vjeri... Naravno, i u 2. i 3. dijelu nismo, a niti smo mogli odvratiti svoj pogled od živog Boga koji je u Isusu Kristu i Duhu Svetom jedini stvoritelj i spasitelj čovječanstva te posljednji cilj i smisao cjelokupne povijesti i svemira. Kad smo izgovorili riječi o djelotvornosti uspješnosti i plodnosti kateheze, nismo zaboravljali da nam ne smije biti stalo do djelotvornosti i uspješnosti kao ni do nas samih već do Boga. Tko njega traži, naći će u njemu sve, i sebe. U suprotnom možemo izgubiti sve. Jer neopozivo vrijedi Isusova poruka: „Tražite stoga najprije Kraljevstvo i pravednost njegovu, a sve će vam se ostalo dodati“ (Mt 6,33).

U cijelom razmišljanju nismo niti jednom izgovorili ime one čiju smo godinu nedavno slavili zato da bismo u njenom duhu i uz njeno posebno čuvanje doživjeli vrijeme „novog adventa“, sad kad se približavamo trećem kršćanskom tisućljeću. Zato ćemo to sada, na kraju, još više naglasiti. Ona koja je oduvijek bila izabrana za Majku utjelovljenog Božjeg Sina i za Majku Crkve, ona koja od svih stvorenih bića zauzima potpuno jedinstveno mjesto u cijeloj povijesti spasenja ni za katehezu ne može biti nešto sporedno. Marija doduše nije središte, ali je od samog trojedinog Boga nerazdvojivo pridružena središtu. Marija ne samo da spada u sadržaj kateheze već je i aktivno povezana sa svime što katehezi daje njenu moć. Marija je prema papinim riječima „živi katekizam“ i „majka i uzor katehetama“ (CT 73). Zato je ona, koju je papa Pio XII prilikom posvećenja svijeta njenom Bezgrešnom Srcu označio kao „pobjednicu u svim bitkama za Boga“, duboko povezana sa svime što sadrži tema „Kateheta/histica sa svojim Bogom“.

Marija nikada ne zakriva Boga, nikada ne stavlja u sjenu Krista i ni na trenutak ne ometa djelovanje Duha Svetog u dušama i svijetu. Upravo suprotno! „Nikada ne možeš misliti na Mariju, a da ona umjesto tebe ne misli na Boga... Marija je naime sva u odnosu prema Bogu... Ona je jeka Božja koja ne kaže i ne ponavlja ništa osim 'Bog'. Ako kažeš 'Marija', ona kaže 'Bog'. Sv. Elizabeta je Mariju hvalila i slavila jer je vjerovala. No Marija je, vjerni odjek Boga, zapjevala: 'Duša moja veliča Gospodina.' Ono što je Marija učinila onda, to čini i danas... Ako nju hvalimo i ljubimo, štujemo i darujemo, po Mariji je i u Mariji hvaljen, ljubljen, štovan i darivan Bog", kaže sv. Ludvig Montfortski

(Pp 225). Papa Ivan Pavao II kaže: Protiv „duha tame, koji je sposoban prikazati Boga kao neprijatelja svega stvorenoga i pogotovo kao čovjekovog neprijatelja, kao izvor opasnosti i ugrožavanja za čovjeka", Marija „svom snagom naviješta onu blještavu i nepotamnjenju istinu o Bogu, o svetom i svemogućem Bogu koji je od samog početka nadalje studenac svih darova i čini velike stvari za čovjeka", nikad protiv čovjeka (Rm 37,1). I mi za sebe i za Crkvu u Sloveniji ponovimo papine riječi na kraju CT. „Neka prisutnost Duha Svetog po Marijinoj preporuci Crkvi daruje nov, do sada nepoznat polet za katehetski posao koji je za Crkvu od tako bitnog značaja!"